

Prof. Johannes Brosterhuysen (1596-1650)

Stichter en Opziener van de Medicinale Hof
te Breda

door

Dr W. H. VAN SETERS

„..... en Brosterhuizen die
Te Leide, Pallas tuin, zoo ijvrigh als een bie
De dieren honingdau der wijsheid heeft gezoogen,
En weeder te Breeda, vermaart door oorelogen,
Door d'ooren, in het brein der leerelingen stort”.
Jan Vos, 1648.

De geschiedenis van de Illustre School te Breda en van haar boekerij in het bijzonder, en de dramatische gang van zaken, die tot een spoedige opheffing van deze inrichting van Hoger Onderwijs moest leiden, kan men uitvoerig beschreven vinden in de publicatie van Van Alphen (1951) ¹⁾, die door een diepgaande studie van de schaarse bronnen een uitnemend gedocumenteerd relaas der gebeurtenissen in de jaren 1646—1669 heeft gegeven, waardoor het in 1934/35 verschenen artikel van Langedijk over de Illustre School en het Collegium Auriacum ²⁾ werd aangevuld en uitgebreid.

Beiden hebben van de stichting van de Hortus medicus gewag gemaakt, en enige aandacht gewijd aan de merkwaardige figuur van de stichter Johannes Brosterhuysen ³⁾, die men in boeken over letterkunde en beeldende kunsten als „kind der muysen” vermeld kan vinden ⁴⁾, maar van wiens botanische werkzaamheid maar bitter weinig bekend is geworden. Op dit gebied liet hij in geschrifte niet veel na. Enkele gedichten als „Godts kruidthof in Hollandt” en „Lepelblad” ⁵⁾ behoren tot zijn Leidse tijd, en hebben geen bo-

tanische, hoogstens litteraire waarde. Uit zijn korte Bredase ambtsperiode (1646—1650) dateren, behalve zijn inaugurele rede als Professor in de Plantkunde ⁶⁾, een „Catalogus Plantarum” ⁷⁾ en een „Index horti botanici”, die beide in ons land niet meer zijn aan te treffen, hoewel de Catalogus in een oplage van 350 exemplaren bij de Academiedrukker Johannes van Waesberge in 1647 het licht zag, vergezeld van 35 exemplaren op „schriefpapier”. Dat de Index, eveneens bij Van Waesberge in dit jaar gedrukt, thans onvindbaar is, moet wel aan de kleine oplage worden geweten ⁸⁾.

Wanneer het Brits Museum niet de gelukkige bezitter was geweest van twee exemplaren van de Catalogus Plantarum, waarvan een heeft toebehoord aan de bekende botanicus Sir Joseph Banks ⁹⁾, zou deze bijdrage ongeschreven zijn gebleven. Want de bronnen betreffende de werkzaamheid van Brosterhuysen als Praefectus Horti zijn gering in aantal, en in hoofdzaak beperkt tot de Nassause Domeinarchieven en de Correspondentie van Constantijn Huygens Sr ¹⁰⁾, met wie Brosterhuysen jarenlang bevriend is geweest. De Catalogus Plantarum geeft ons enig recht te beoordelen, in hoeverre Brosterhuysen in de genoemde briefwisseling al of niet te hoog opgeeft, van hetgeen hij in zo korte tijd wist te bereiken.

Van Alphen wijst er op, dat Brosterhuysen „een enigszins wonderlijke figuur te midden der andere professoren” moet zijn geweest. En inderdaad, hieraan mag niet getwijfeld worden. Voor wij ons met de wording van de Kruidhof bezighouden, zal het nodig zijn op dit punt nader in te gaan, en een verklaring te zoeken voor de benoeming van deze artistiek-veelzijdig begaafde persoonlijkheid, die de jeugd, behalve in de kennis der botanie, ook in de schoonheden der Griekse litteratuur moest inwijden, een zelfs in die dagen zonderlinge combinatie, daar het toezicht op de Hortus medicus en het plantkundige onderwijs bijna altijd aan een medicus werden toevertrouwd.

*

Op de derde Juni van het jaar 1610 werd in het Album studiosorum der Leidse Universiteit Johannes Brosterhuysen als student in de Oude Letteren ingeschreven ¹¹⁾. Zoals gebruikelijk was,

werd de leeftijd van de jeugdige studiosus er bij vermeld, en aannemend, dat de opgave van veertien jaren juist is geweest, moet hij omstreeks 1596 zijn geboren. Door het ontbreken van doopboeken uit die tijd is het niet mogelijk de juistheid van deze opgave te controleren, maar de bijvoeging „apud parentes hic habitans” (bij zijn ouders alhier inwonend) maakt het mogelijk met vrij grote zekerheid vast te stellen, dat hij als eerste zoon uit het huwelijk van Harman van Brosterhuysen, wijnkoper in „De witte Druif”, met Heyltgen van der Graft Dircx, van Leiden, werd geboren. 13 Juni 1595 was dit huwelijk in de Pieterskerk te Leiden gesloten, en uit de ondertrouwacte (Leiden, 27 Mei 1595) blijkt, dat Harman uit Amsterdam afkomstig was, hetgeen bevestigd wordt door zijn inschrijving op de zelfde datum in het Amsterdamse ondertrouwregister. In Leiden komt de naam Brosterhuysen vóór 1600 niet voor, en vermoedelijk is de familie uit het Gelderse afkomstig of van Duitse origine ¹²). Door een aantekening in het Kohier van het Hoofdgeld (1622), waarin de *namen* der vier kinderen vermeld staan, en Johannes het eerste genoemd wordt ¹³), kan aan de bovengenoemde familierelatie niet getwijfeld worden, en wint ook het geboortjaar 1596 aan waarschijnlijkheid. Vader Harman, die in 1601 Leids poorter werd, kreeg in 1618 een benoeming als kapitein van een der Leidse schuttersvendels, en in deze hoedanigheid werd hij op het door Joris van Schooten en David Bailly in 1626 geschilderde schuttersstuk vereeuwigd, dat in de Lakenhal wordt bewaard. Blijkens dit portret moet de toen 59-jarige kapitein Brosterhuysen een sympathieke persoon en een man van aanzien zijn geweest, die bovendien tot de zeer welgestelde burgerij mocht worden gerekend ¹⁴).

In de veilige omslotenheid van dit goed gesitueerde gezin, vrij van financiële zorgen, kon Johannes Brosterhuysen naar hartelust de neigingen van zijn onderzoekende geest volgen, en zijn vele talenten tot ontwikkeling brengen. Zijn eerste botanische kennis zal hij aan Prof. Petrus Pauw (1564—1617) te danken hebben gehad. De demonstraties in de Leidse Hortus, en de botanische excursies in de omtrek van Leiden leerden hem niet alleen de krachten der

kruiden kennen, maar ook het milieu, waarin de planten in het wild werden aangetroffen ¹⁵). Na de dood van Pauw zal Prof. Aelius Everardus Vorstius (1565—1624) zijn verdere studies geleid hebben. Maar daar Brosterhuysen zijn leermeesters niet noemt, moeten dit onderstellingen blijven. Evenmin kunnen wij met zekerheid zeggen, of hij de colleges van Johannes Meursius, Gerard Vossius en Daniel Heinsius in oude talen heeft gevolgd. Dat hij de lessen van Caspar Barlaeus in de logica en van Joan Bodecheer Benningh ¹⁶) in de ethica zal hebben bijgewoond, is wel aannemelijk, omdat hij met beiden, ook in later jaren, zeer bevriend is gebleven.

Het wekt enige bevreemding, dat Brosterhuysen zijn philologische studie niet door een promotie heeft afgesloten ¹⁷). Wij kunnen naar de oorzaak slechts gissen, maar door zijn veelzijdig-gerichte belangstelling in botanie en chemie, in dichtkunst, muziek, schilderkunst en architectuur kan hem de rustige concentratie hiervoor ontbroken hebben.

Deze Leidse jaren zijn ongetwijfeld de gelukkigste van zijn leven geweest, mede dank zij een kring van gelijkgestemde vrienden. Het is algemeen bekend, dat Brosterhuysen met Van Heemskerck, Rataller Doublet en Van der Burgh een klaverblad vormde, dat naast de studie tijd vond om de poëzie te beoefenen. Te midden van dezen nam Jacob van der Burgh ¹⁸) de plaats van intimus in (afb. 1). Hij was een jaar na Brosterhuysen op 12-jarige leeftijd als student in de letteren ingeschreven, en woonde ook bij zijn ouders in. George Rataller Doublet ¹⁹) en Johan van Heemskerck ²⁰) werden eerst in 1615 en 1617 student in de letteren, en behoorden beiden tot aanzienlijke families. Van een ongebonden studentenleven hielden zij zich ver, al wisten zij zeker, dat op zijn tijd „Een kannetjen van 't Rijnsche nat, Uyt 't beste Baccherachse vat" ²¹) de stemming kon verhogen. Van der Burgh, die omstreeks 1626 Leiden heeft verlaten, en een positie als Secretaris te velde had gekregen, werd maar al te zeer getroffen door de tegenstelling tussen het ruwe soldatenleven en de prettige, beschaafde vriendenkring, die hij had moeten verlaten. In een brief in dichtvorm schreef hij aan Brosterhuysen:

„Dit doet mij d'oorloch vliên en weêr naer Leiden haecken,
Daer ick rechtschapien geest en eerlijcke vermaecken,
En leereijcke deucht zoo dickmael heb gesmaeckt,
Dat mij 't herdencken schier alleen geluckich maeckt" 22).

Vreemden hebben vaak een scherper kijk, en niemand zal dit aan Anna Roemers Visscher ontzeggen, die het viertal ontmoet had en gadegeslagen. Zij schreef in het „Colege-boeck van de vier vrienden”:

„..... Dan gij siet verder. Gij! Gegrijsde Jongelingen,
Ghij dringt door tot het pit en toetst den aerdt der dingen.
Brooddroncken geyle lust Can u niet lustich sijn
Noch nieuwe snofse Smoock, noch dampen van de wijn
Maer vordert dapper op Deuchts heerebaen u Schreeden" ... 23)

Intussen werden de „ledige uren”, voor sommigen een gevaar, niet alleen door litteraire studieën en dichtkunst gevuld.

Brosterhuysen en Van der Burgh waren beiden zeer muzikaal. De eerste bespeelde verdienstelijk het clavecymbel, en moet een zeer goede stem gehad hebben. Van der Burgh speelde luit. Met Constantijn Huygens studeerden zij Italiaanse muziek, en bewonderden zij de composities van Pomponio Nenna en Prins de Venosa. Toen Brosterhuysen in 1625 om onbekende redenen (de pest?) Leiden voor enige tijd had verlaten, schreef Van der Burgh aan Huygens: „Ce sont les vers qui me restent seuls de tous les contentements dont ie me suis privé depuis mon depart de la Haye. Car de faire musique il n'y a plus moyen icy. Apres que M. Brosterhuysen nous quitta, tout le monde est devenu enrumé, et il seroit bon qu'on defendist qu'en son absence personne ne se meslat de chanter, pour le bien general de tous ceux qui ont des oreilles. S'il ne retourne bien tost, je ne sçay que nos gens deviendront" 24). Beiden ondertekenden ook het request, dat namens 39 studenten de 9e Februari 1619 aan Curatoren, Rector en Rechters der Universiteit werd aangeboden om Caspar Percovius uit Sachsen muziek te laten onderwijzen 25).

Vrouw Musica, die vele deuren opent, heeft het vriendenpaar

het Roemerhuis doen betreden, en later hen welkome gasten doen zijn in de Muiderkring.

Hoe zeer de vele talenten, waarmede Brosterhuysen begiftigd was, gewaardeerd werden, blijkt uit de kring van vooraanstaande intellectuelen en kunstenaars, die hij zijn vrienden mocht noemen. Anna Roemers en Tesselschade, de musicus Joan Albert Ban, de geleerde Caspar Barlaeus, de dichter Bodecheer Benningh, en later Hooft en Jacob van Campen mogen hier worden genoemd, maar de meeste invloed op zijn levensgang heeft ongetwijfeld Constan-tijn Huygens gehad.

Wanneer en door wie de connectie tussen Huygens en Brosterhuysen tot stand kwam, is onbekend. Huygens studeerde maar kort aan de Leidse Universiteit (1616/17), en misschien heeft reeds toen een eerste kennismaking plaats gevonden, maar hiervoor zijn geen bewijzen te vinden. Misschien heeft George Rataller Doublet, wiens zuster Isabeau Huygens goed kende, of Martinus Snouckaert van Schauburg, verwant aan Huygens, de weg tot kennismaking geëffend ²⁶). Hoe het zij, eind 1624 valt met zekerheid het persoonlijke contact tussen Huygens en de twee vrienden te constateren. Huygens inviteert hen dan als antwoord op een brief in dichtvorm van Van der Burgh met de woorden: „Komt ontfangt der vrienden segghen, Maer komt dobbel soo ghy kunt” ²⁷). 18 Januari 1625 volgt de eerste brief van Brosterhuysen aan Huygens, het begin van een correspondentie, die tot 1650, het overlijdensjaar van eerstgenoemde, zou voortduren. Deze briefwisseling is helaas onvolledig bewaard gebleven. Zij werd op voet van gelijkheid begonnen, maar naarmate Fortuna Huygens in aanzien deed stijgen, en Brosterhuysen steeds minder gunstig gezind werd, nam zij de vorm aan van vriendschappelijke bescherming.

Het gezellige studentenleven moest eenmaal een eind nemen, en de eerste, die Leiden verliet, was in 1621 George Doublet. Van der Burgh volgde in 1626, en ook Van Heemskerck vond het in dit jaar gewenst een vaste positie te verkrijgen. „En 't sal eens tijt worden, dat ick met het lijmen het rijmen staecke, en de broodeloose kunsten teenemaal de sack geve” schreef hij aan de predikant A.

Colvius te Venetië ²⁸). Maar Brosterhuysen bleef, en realiseerde zich niet, dat het op de duur onmogelijk zou zijn zich in de ruime kring van zijn persoonlijke interessen te blijven opsluiten. Hij had een in zich zelf gekeerde natuur, en was uitermate bescheiden, zodat zijn vrienden bij hem moesten aandringen zijn dichtwerk aan anderen te tonen ²⁹). Geldzucht en eerezucht, zulke belangrijke drijfveren in het leven, waren hem vreemd. Bovendien liet hij de dingen graag op hun beloop, en als hij ten slotte in September 1629, 33 jaar oud, aan Huygens vraagt hem voor een functie voor te dragen, zijn het zijn vrienden, die hem tot deze stap hebben geraden. Het is niet te gewaagd te veronderstellen, dat dit verband heeft gehouden met de ziekte van zijn vader, die een maand later op 25 October in de Pieterskerk werd ter aarde besteld. De vrienden zullen begrepen hebben, dat Brosterhuysen het ouderlijk huis spoedig zou moeten verlaten, en nu gaf het beleg van 's Hertogenbosch een gereede aanleiding Huygens te vragen na de inname aan zijn vriend te denken. Op luchtige wijze behandelde Brosterhuysen deze voor hem toch zo belangrijke zaak: „Mes amis me contraignent de me rendre compaignon a ces braves escorcheurs de l'ours d'Aesope. Mais, si la ville se rend; et si on procede a la distribution des charges, et si Mopso Nisa datur, y resteroit il rien quod nos speremus amantes de pouvoir obtenir par vostre moyen? Quelque petit, honneste, profitable, et pas trop penible office d'ont je pourrois estre ou devenir capable? Respondez (quand vous serez de loisir) seulement oui, ou non, à l'usage de ces nobles Laconiens.....” ³⁰). Ook anderen als Van der Burgh en de Vlaamse medicus Petrus Gruterus ambiëerden een betrekking na de overgave der stad, maar allen tevergeefs.

Brosterhuysen behoefde Leiden dus nog niet te verlaten, en kon zich blijven wijden aan de proefnemingen, waarmede hij begin 1629 bezig was. Juist in deze tijd correspondeert hij druk met Huygens over het afgieten van medailles, ja zelfs van planten. Beiden hadden een mineralen-verzameling, en Brosterhuysen bovendien een kabinet met simplicia en naturaliën. Huygens wilde ook een simplicia-kast inrichten, en vroeg hem raad in verband met de beste manier

om de objecten te rangschikken. Warm beval Brosterhuysen hem de lezing aan van het werk van Renodeus, die een schikking voorstelde naar rangorde en niet naar het alfabet ³¹). Uit Huygens „Daghwerck” blijkt, dat hij deze raad heeft opgevolgd ³²). Deze interesseerde zich voor simplicia om zich zelf een oordeel te kunnen vormen over het geen de doctoren voorschreven; desnoods zou hij uit zijn eigen „droogisterije” iets kunnen nemen, als een doctor niet aanwezig kon zijn. Maar vooral stelde hij de kunst van distilleren en extraheren hoog met de bedoeling de essentie der kruiden te kunnen afscheiden, en ook toe te passen. „Maer mijn begeerlickheid en streckt niet hoogher, als om de gulde krachten uyt allerhande voorgemelde simpelen te trecken, ende daerdoor 's lichaems gebreken te voorkomen oft te genesen” ³³). Herhaaldelijk komen in hun brieven destilleer-oventjes, die met lampen werden verhit, ter sprake. Brosterhuysen gelukte het uit plantendelen olie te trekken ³⁴).

De scheikundige litteratuur was niet dik gezaaid in hun tijd, maar Brosterhuysen wist Huygens boeken over scheikunde te bezorgen, evenals werken over botanie, o.a. van Clusius. Want ook de plantkunde, en speciaal de tuinaanleg had Huygens' aandacht. Twee jaar te voren in 1627 had Brosterhuysen hem zijn hulp kunnen geven bij het inrichten van zijn tuin bij het huis in de Lange Houtstraat in Den Haag ³⁵). Hij zond hem een lijst van altijd groene planten, die ook in de winter de tuin een aangenaam aanzien zouden geven. Bij zachte winters voorspelde hij hem een overvloed van bloemen. Huygens toonde zijn dank in een Latijns gedicht: „Ad I. Brosterhusium, cum hortum floridum perennem praescripsisset” ³⁶). Deze plantenlijst is helaas niet bewaard gebleven.

27 Februari 1630 zond Brosterhuysen aan Huygens het door Van Vloten (1858) uitgegeven gedicht „Godts kruidthof in Hollandt”, dat onvoltooid bleef, en als een poging kan worden beschouwd om de krachten der medicinale kruiden in dichtvorm te beschrijven. Het was bedoeld als een mnemotechnisch hulpmiddel, zoals Huygens van zijn vader de Latijnse grammatica op rijm had geleerd. Vier jaar later zou hij hem als proeve van zijn „Epigrammes

botaniques" het gedicht „Lepelblad" doen toekomen. Het schijnt bij dit ene gedicht gebleven te zijn.

Dat Brosterhuysen ook planten kweekte, blijkt uit zijn reactie op de „Sylva sylvarum" van Francis Baco (1561—1626), in 1627 verschenen, en door Huygens hem begin 1629 toegezonden. Brosterhuysen, die het boek hier en daar had ingezien, trof er enkele experimenta in aan, die hem onaanvaardbaar voorkwamen. Zoals bekend is, spreidt de Roos van Jericho (*Anastatica hierochuntica* L.), een woestijnplant, zijn stengels met vruchtkapsels in water uit. Baco noemde haar een plant met takken, maar *zonder* bladeren. Brosterhuysen, die haar uit zaad had opgekweekt, tekende hierbij aan: „Mais elle porte des feuilles assez grandes et grasses et pleines de suc" ³⁷). Inderdaad verkrijgt men deze modificatie uit zaad in volle grond.

Omtrent de theoretische en praktische bekwaamheden van Brosterhuysen op botanisch gebied kunnen wij ons door dergelijke kleine aanwijzingen slechts een vaag beeld vormen, maar wij mogen wel aannemen, dat zij in de vriendenkring voldoende bekend waren, zodat het ons niet kan verwonderen, dat Huygens bereid was hem zijn steun te verlenen, toen de gelegenheid zich voordeed hem voor te dragen als Hortulanus. En deze kansen kwamen in 1630 te Utrecht en Amsterdam.

Utrecht had in die dagen de plannen voor een Universiteit weer opgevat, en tegelijk in 1629 tot de aanleg van een Hortus op het Hoornwerck bezuiden de Maliebaan besloten. 6 Maart 1630 vroeg Brosterhuysen Huygens raad, of hij er niet goed aan zou doen zelf naar Utrecht te reizen, waar hij invloedrijke vrienden bezat als de Burgemeester Jan Florisz. van der Nypoort en diens zoons, de Raad en Secretaris. Typerend voor Brosterhuysen is zijn uitroep aan het slot van de brief: „Mons., j'ay recours à vous comme à un bon père, et comme tel je vous aime et respecte" ³⁸). Vergeten wij niet, dat zij, naar jaren gerekend, even oud waren! Maar de Utrechtse Illustre School zou eerst in 1634 tot stand komen, en veel later, in 1639, werd de medicus Prof. Henricus Regius tot praefectus van de inmiddels naar het bolwerk Sonnenburgh verplaatste

Hortus benoemd. Van deze sollicitatie horen wij niets meer, maar des te meer van die te Amsterdam.

Reeds in 1618 was hier een verzoekschrift aan Burgemeesters en Regeerders der stad Amsterdam, door 23 doctoren en 21 apothekers ondertekend, ingediend om een „Medicinalen Cruythoff..... te doen aenstellen”, die „tot groote nut voor den gheenen die de medicine van noode hebben gedijen soude” ³⁹⁾. Voorlopig bleef dit zonder succes, maar 11 jaar later, 25 April 1629 werd wederom een verzoek tot de „Oud Raad” gericht, ditmaal door de doctoren in de medicijnen ten behoeve van hun medische collega’s, de apothekers en chirurgijns. De plannen namen vaster vorm aan, toen een terrein bij de Zwanenburgwal voor de aan te leggen kruidtuin werd aangewezen, maar toen eind 1630 bleek, dat deze grond sterk in waarde was gestegen, besloot de Vroedschap naar een andere plaats uit te zien „tsij bij ’t reguliers hoff, ofte binnen deser stede” en de kostbare grond te verkopen ⁴⁰⁾. Deze plannen waren in Leiden en Den Haag niet onopgemerkt gebleven, en 20 Februari 1631 stuurde Brosterhuysen aan Huygens een plan voor een Hortus medicus ter beoordeling ⁴¹⁾. Een copie zond hij aan Van der Burgh om aan de Curatoren van het Athenaeum te Amsterdam te tonen, maar vier dagen later schreef Van der Burgh al aan Huygens, dat Brosterhuysen niet veel kans scheen te maken. Huygens had te Amsterdam, behalve Barlaeus en Vossius, ook goede relaties in de kringen van het stadsbestuur. Buiten voorkennis van Brosterhuysen wist hij Laurens Reael, Pieter Hasselaer, en ook Hooft voor zijn beschermeling warm te maken. Zoals hij het zelf uitdrukte, zat hij achter deze zaak aan, zoals een roofdier een gewond beest achtervolgt, en dit niet alleen ter wille van zijn vriendschap, maar omdat hij zich dit verschuldigd achtte aan de verdiensten en de geleerdheid van de sollicitant ⁴²⁾. Maar ondanks de paraatheid van Barlaeus vorderden de beraadslagingen der bestuurderen langzaam. Ook Hooft kon niet veel goeds berichten. 20 Januari 1632 schreef hij aan Huygens: „Mijn plijght om U Ed. te believen, ende geneghenheit tot Monsr. brosterhujzen, t’ zaemenspannende, hebben al hunnen ijver tschrap gestelt tegens de gunste der anderen, om zijner

E. waerdije 't hoeft boven te houden. Etlijke daeghen ben jck op de been oft schildwacht geweest, om de handt in 't hair der gelegenheit te krijghen; ende had zommighe heeren alhier 't vier zoo nae-, ende mijns bedunckens, zoo goedt een' grondslagh gelejdt, dat mijn' hoope zich wel half geluk met de gewilde ujkoomst wenschte. Maar, acharmen, op 't schoonst, ontvallen mij mijn' roozen" ⁴³). Hooft had aan een der Burgemeesters voorgesteld, dat Brosterhuysen zich in persoon zou komen voorstellen. Maar er waren andere krachten aan het werk om de Amsterdamse medicus-pharmaceut Augerius Clutius, medeondertekenaar van het request van 1618, en een zeer bekwaam botanicus bovendien, benoemd te krijgen. Diens vader Dirck Outgaertz. Cluyt had tot 1598 de Leidse Hortus beheerd, en zijn zoon was met de Hortus opgegroeid, ja zelfs door de studenten als opvolger van zijn vader gewenst. Hij had pharmacie en medicijnen gestudeerd, en bezat door zijn reizen vele buitenlandse connecties ⁴⁴). Ongetwijfeld was hij een belangrijke concurrent. Al in 1630 had Boreel Huygens er op attent gemaakt, dat de Burgemeesters hem voor deze functie van Hortulanus zeer geschikt achtten ⁴⁵), en als Amsterdammer stonden zijn kansen zeker goed. Intussen bleef de zaak slepende. „De zaek van den heer brosterhuyzen, waer af mij de h.h. Reael en barlaeus gesproken hebben, dient te slaepen tot klaeren daeghe; 'k wil zeggen Lichtmis toe: wanneer men beter zal kunnen zien, hoe zij met de nieuwe wethouders te belejden stae", schreef Hooft 29 November 1632 ⁴⁶). En 17 Februari 1633 vervolgde hij: „Maer 't beraedt noopende den artsenijhof kan tot geen overslagh komen" ⁴⁷). Toch zag hij nog kansen voor Brosterhuysen, en meende hij, dat als de zaak eenmaal beklonken was, niemand hem voor zou gaan. Maar in Maart d.v. moest hij tot zijn spijt melden: „De zaeken van den artzenijhof zijn noch in den ouwden staet, ende eer geschaepen te rugge, dan voorwaerts te gaen" ⁴⁸). En het laatste, wat wij over deze aangelegenheid horen, is een aansporing van Huygens aan Hooft: „Aen M. Brosterhuysen bidd ick U E. alleen t' sijner tijdt te gedencken, aen mij altoos....." (14 Maart 1633) ⁴⁹).

Dat Brosterhuysen vergeefs te Amsterdam solliciteerde, moet

niet aan een gebrek aan kwaliteiten geweten worden, maar aan het getalm der schriële regeerders. Cluyt werd evenmin benoemd, en kreeg eerst in 1636 een aanstelling als Inspector van de Leidse Hortus. Het zou nog tot 1646 duren voor Amsterdam een Hortus botanicus bezat met Johannes Snippendal als eerste praefectus.

Of Brosterhuysen zich de gang van zaken bijzonder zal hebben aangetrokken, valt te betwijfelen. Hij kon zijn leven naar eigen verkiezing blijven inrichten, zijn dagen vullend met studie, experimenten, litteratuur en muziek. Deze zorgeloze zangcicade, die niet aan de komende winter dacht, leefde bij het ogenblik, en hoogtepunten waren de bijeenkomsten op het Muiderslot. „Morghen, op Sondagh”, schreef hij 23 Juli 1633 verheugd aan Huygens, „hoop ick nae Amsterdam te trecken en van daer nae Muyden, alwaer de heer Drossaert de cunst gedaghvaert heeft, om de Duyvel een been af te singhen en te rijmen, vrees ick. de Juffrouwen Tesselschae en Francisca sitten der al en quinckeleren aen gheen groen heyde”⁵⁰). Hooft had ook zijn zwager Joost Baeck, de Secretaris Mostaert en Van der Burgh uitgenodigd om „de zangmaete te helpen vol maeken”. En er zal veel gemusiceerd en gezongen zijn met de schone Tesseltje als middelpunt. „Brosjen en Burghjen konden hier niet duyren, toen U E. wegh was. Wij gingen ze 's nae-middaghs quyt” berichtte Hooft aan Tesselscha; „'t Zoud'er anders gegaen hebben, waeren de deuntjes niet uyt geweest. Ach, hoe binden die keelbanden!”⁵¹).

Wij kunnen ons voorstellen, dat Brosterhuysen in deze vriendenkring volop gelegenheid vond te schitteren met zijn encyclopaedische kennis, en te bewijzen, dat de in Leiden in vele jaren bijeengegaaarde nectar tot volle honing gerijpt was. Want door muzikale gaven alleen kreeg men geen toegang tot de Muiderkring, of tot een vriendenkring, waarop een ieder trots zou zijn geweest, behalve Brosterhuysen, omdat dit nu eenmaal niet in zijn aard lag. Het wil wel iets zeggen, wanneer men naast Hooft, Barlaeus en Huygens ook Jacob van Campen zijn vriend mag noemen. De gemeenschappelijke belangstelling in schilderkunst en architectuur heeft hen beiden voor jaren verbonden, en naast Huygens heeft Bros-

terhuysen in zijn leven aan Van Campen veel te danken gehad.

Eind 1632 logeerde Brosterhuysen op Randenbroek bij Amersfoort, maar het contact met Van Campen werd al vroeger gelegd. Begin 1634 was hij daar weer, en zond hij Huygens diens portret door Van Campen geschilderd. Van Campen moet ook een dubbelportret van Huygens en Suzanna van Baerle en profil getekend hebben (1634), en dit doet mij vermoeden, dat ook het nu onvindbare profilportret van Brosterhuysen, op paneel geschilderd, van zijn hand is geweest ⁵²). Dit portret was aan Huygens bekend, en inspireerde hem tot vier sneldichten (6. 11. en 12 November 1634) ⁵³), die alle een goede kijk geven op de levenshouding van Brosterhuysen. Zijn onverschilligheid voor aardse macht en grootheid blijkt duidelijk uit het tweede:

„Quam de Paus in goud en sij,
En 't scharlaken volck daer bij,
En tien Coningen in Lij,
En te Loef een Prins twee drij;
Quam'er alle rijck en blij;
Brosterhuysen, stil en vrij,
Stond gelijk sijn' schilderij,
Met sijn backhuys over zij,
En saghs' allegaer verbij.”

De „sydelinge afbeelding van Brosterhuysen” voerde Huygens' gedachten nog in een andere richting. Het schijnt, dat Brosterhuysen, evenals Barlaeus en Huygens zelf, onder de bekoring gekomen was van Tesselscha, het mooie weeuwtje, dat 29 Mei 1634 in twee dagen tijds haar man Crombalch en haar oudste dochtertje verloren had. Niemand, zelfs Van der Burch zou hem doen om zien, maar „Of Tesselschae verscheen? Aij! dat 's te teeren zeer, 'K voel dat ick met panneel en verwen staen en keer, En sagh all of sij Iae zej?” En plagend voegt Huygens er in zijn laatste gedicht aan toe: „Kijck, kijck, de vrijers oogh staet snell of't van een valck waer! Dat denck ick wel, het siet van Leyden binnen Alckmaer” ⁵⁴).

Was de correspondentie tussen Huygens en Brosterhuysen volledig bewaard gebleven, dan zouden wij een antwoord kunnen geven op de vraag, waarmede laatstgenoemde zich tussen 1634 en '39 heeft beziggehouden. Wij weten niet, wanneer hij Leiden dan eindelijk heeft verlaten, maar zeker is, dat hij begin 1639 zijn intrek heeft genomen op het Kasteel te Heusden, waar hij bij de Drost, en later Gouverneur, Jacob van Wassenaer Obdam een functie had gekregen, vermoedelijk als Secretaris. Het is alweer Huygens geweest, die hierin de hand heeft gehad, en Brosterhuysen was hem hiervoor zeer erkentelijk: „In sonderheydt nu, mij soo wel plaatsende bij een heer, wiens onghemene deughden maecken, dat ick mij gheluckigh acht sijn Ed. dienaer te weesen” ⁵⁵). Voor iemand, die van gezelschappen hield met geestige conversatie, afgewisseld door muziek, was het in dit vestingstadje wel erg stil. „Ick wenschte wel om een vaen, dat den Baes 's winters in den Haegh huys hiel, soo mocht ick altemet eens bij menschen coomen, en ghelegentheydt hebben om yet fraeys te oeffenen” schreef hij 22 November aan Huygens ⁵⁶). Hij is dan hersteld van een ziekte, die hem begin 1639 als reconvalescent het uitgaan belette. In die dagen zocht hij afleiding in muziek of lectuur. „Onder tusschen verdrijf ick dat verdrietje met altemet wat te mijmeren op een fraeye clavicymbel, die ick in mijn voorcaemer heb, of in een vermaecklick boek te leesen, of yedt te teecken” ⁵⁵). En hij maakte zich al illusies verlof te krijgen om zich vrij in de omtrek van Heusden te mogen bewegen, waarbij Huygens hem aan een vrijgeleide zou moeten helpen. „Hoe soud ick dan gaen dwaelen door dat soete Brabant! alle fraeye ghesichten van landtsdouwe waeren mijn” ⁵⁵). Tyszerende woorden voor een natuurliefhebber, die zich in „Godts Kruidthof” thuis gevoelde, en zich ergeren kon aan onverlaten, die gedachteloos de planten vertraden. Negen jaar tevoren had hij dit zo treffend in het gedicht van die naam tot uitdrukking gebracht:

„Ghij ruwe wandelaer, soo 't u niet lust te letten
Op deze lieve groent'; en wiltse niet verpletten
'Ten minsten; gaet t'ersij op 't caele dorre padt:

God heeft hier langs ghetreën, en storten hier een schat
Van heerlicheydt en heyl; dit bloeyend kleedt der aerde
Dat heeft Sijn handt ghewrocht van stof van hoogher waerde;
Sij heeft hier self gheplant; (gheen mensch treck sich den lof,
Van sulck een wonder aen) dit is Gods eyghen hof.

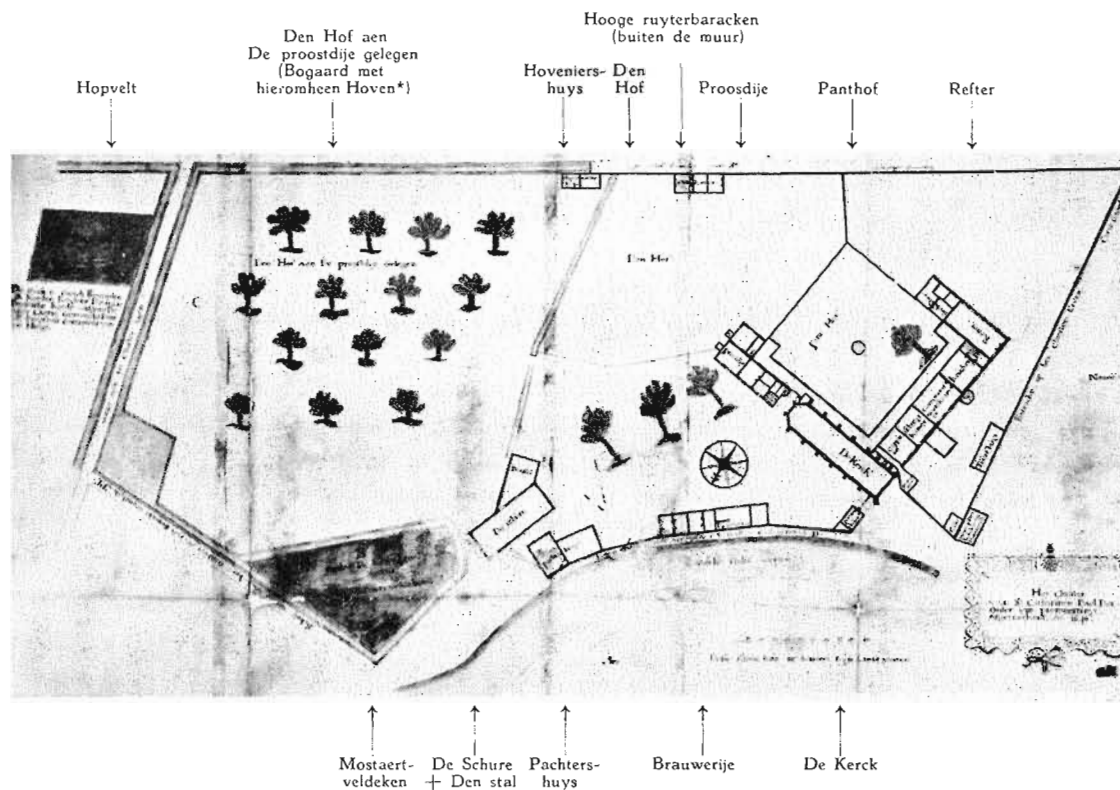
En ook in zijn fraaie, zeldzame, en door kenners zo hooggeschatte etsen heeft hij in eenzame bosgezichten en landschappen zijn liefde voor de ongerepte natuur uitgebeeld.

De rust op Heusden's kasteel gaf hem gelegenheid zich aan de vertaling van Francis Godwin's „The Man in the Moone” te zetten, die hij na voltooiing aan Huygens zond, en die misschien gediend heeft voor de omstreeks 1645 verschenen eerste Nederlandse uitgave ⁵⁷).

Lang heeft Brosterhuysen zich niet te Heusden opgehouden, want in 1642 zien wij hem te Amersfoort in nauwe betrekking tot zijn vriend Van Campen, die ziek was, en zijn hulp goed kon gebruiken. In deze dagen solliciteerde hij op aanraden van Huygens naar een betrekking op het gebied der muziek, vermoedelijk naar organist in den Haag. Naar alle waarschijnlijkheid was hij een goed improvisator, maar technisch niet zover ontwikkeld, dat hij de concurrentie aandurfde met vingervlugge beroepsmusici ⁵⁸). Hij weigerde, mede op aanraden van Van Campen, zich met anderen te meten door met hen op proef te komen spelen, en de benoeming bleef uit. De sollicitatie naar een dergelijk weinig lucratief ambt, dat hoogstens met 400 gld. per jaar gehonoreerd zou worden, wijst er op, dat het hem financieel niet goed ging — zijn vaders erfdeel moest in de loop der jaren wel sterk zijn ingeteerd, — en een sneldichtje van Huygens uit 1643 bevestigt dit. Moeten wij deze geloven, dan zou Brosterhuysen te Amersfoort honger hebben geleden, maar al te ernstig moeten wij deze boutade niet opvatten. Het versje richt zich tot de onafscheidelijken: Van der Burch en Brosterhuysen. De eerste was toen Agent der Staten te Luik, en het verblijf aldaar had hem geen goed gedaan. Maar al te veel zocht hij afleiding in het druivennat, wat Huygens, die een afkeer van wijn had, en eerst veel

Afb. 1. Johannes Brosterhuysen en Jacob van der Burgh.
(Pentekening door David Bailly. Ao. 1624. Teyler-Museum. Haarlem)

Afb. 2. „Het Clooster van S. Catharinen Dael, Der Order van premonstreyt, Afgeteeckent. Ao. 1646.”

*) Blijkens een plattegrond uit 1638 besloeg de bogaard maar een klein gedeelte van het terrein, dat in hoofdzaak gebruikt zal zijn voor groenteteelt, en hiertoe in vele percelen was verdeeld (men zie de afbeelding 105 in het werk van J. Kalf: De Monumenten voor Geschiedenis en Kunst in de Provincie N.-Brabant, 1912). — Men vindt het terrein nu als een deel van het exercitieterrein van de Kloosterkazerne, grenzend aan de Kloosterlaan, een deel van deze laan, en erbij gelegen grond. Het pachtershuis stond op het Kloosterplein.

later de melk des grijsaards („lac senum'') zou leren waarderen ⁵⁹), niet goed kon zetten.

„De deux joliz amis l'un fuit toute besogne,
L'autre gaigne au travail, mais se perd en yvrogne.
L'un a donc trop de vin, l'autre trop peu de pain.
Qu'est-ce? l'un meurt de soif, et l'autre meurt de faim'' ⁶⁰).

Tot normale proporties teruggebracht, betekent dit, dat Brosterhuysen iedere financiële steun goed kon gebruiken. En nu was voor Van Campen de tijd gekomen hem bij te staan. Hij droeg hem de vertaling op van belangrijke architectonische werken. Henry Wotton's „The Elements of Architecture'' (1624) werd door Brosterhuysen vertaald en persklaar gemaakt, en hieraan zou Van Campen een studie over de oorsprong der bouwkunst toegevoegd hebben, wanneer ziekte hierin geen vertraging had gebracht. Ook Vitruvius' werk over de architectuur werd Brosterhuysen ter vertaling gegeven, en hieraan zouden met goedvinden van Huygens enkele delen van het boek van Andrea Palladio worden toegevoegd, om ze gezamenlijk in druk te laten verschijnen ⁶¹). Maar geen van deze vertalingen heeft het licht gezien, waarom is niet duidelijk, tenzij de „aengheboren slofficheydt'' van Van Campen hiervan de oorzaak is geweest ⁶²).

Ook Caspar Barlaeus was zijn oude vriend niet vergeten. Hij bereidde een werk voor over de nederzetting der Nederlanders in Brazilië onder de gouverneur Johan Maurits van Nassau in de jaren 1636 tot 1644, en Brosterhuysen kreeg de opdracht voor dit prachtwerk ⁶³) de grote uitslaande platen naar de tekeningen van Frans Post te etsen. In het zelfde jaar 1645 etste hij landschappen, en schilderde hij o.a. een gezicht op Amersfoort tegen het Z.-O. gezien, en tegen Randenbroek, het huis van Van Campen. En terwijl de platen voor Barlaeus' werk nog niet gereed waren, maakte Brosterhuysen al plannen om verschillende steden van het Sticht te etsen. Vermoedelijk wilde hij die verkopen, evenals de suite (1—6), die onder de naam „Iani Brosterhusi Praedia'' bekend staat ⁶⁴).

Maar deze stadsgezichten zijn niet verschenen, want eindelijk was de kans gekomen Brosterhuysen een plaats te geven, waardoor zijn bekwaamheden op botanisch en philologisch gebied de erkenning zouden verkrijgen, waarop zij reeds lang recht hadden. Huygens, constanter ook in vriendschap, zorgde voor deze gunstige wending in zijn lot, en April 1646 ⁶⁵⁾ bereikte Brosterhuysen de verheugende tijding, dat hij als Professor Botanices et Graecae linguae aan de Illustre School te Breda benoemd zou worden. 30 Juni d.v. had de officiële benoeming plaats ⁶⁶⁾.

* * *

Het denkbeeld om in Breda een Illustre School met een daaraan verbonden Collegium op te richten moet van Frederik Hendrik zijn uitgegaan, die na de succesvolle belegering en inname in 1637 de stad wilde begunstigen, en tot een centrum maken, waar „Veele Edele en andere Jongelingen zouden kunnen opgekweekt worden in alle goede Konsten en Wetenschappen” ⁶⁷⁾. Dat hij hierbij ook het oog heeft gehad op zijn aanstaande officieren, is wel zeker. Maar bovendien zou de Oranjestad van alle zijden, en ook uit het buitenland, studiosi tot zich trekken, waardoor zij een cultureel centrum zou worden, dat bovendien door het stichten van een theologische Faculteit bij zou dragen tot de vorming van predikanten, die voor dit gewest en elders maar al te zeer begeerd werden. De plannen kregen vaste vorm omstreeks 1645, toen Amalia van Solms de nabijheid zocht van haar beminde echtgenoot te velde, en vaak op het Kasteel te Breda vertoefde. In nauwe samenwerking met haar raadgevers en de pastor loci Ludovicus Gerardus van Renesse (1599—1671), wie als promotor en blijvende stuwkracht alle hulde moet worden gebracht, werden de organisatie ter hand genomen, de reglementen vastgesteld, en de functies verdeeld. Als Curatoren werden aangewezen Jan van Kerckhoven, Heer van Heenvliet, en Houtvester van Holland, Constantijn Huygens en de theoloog Prof. André Rivet. Van Heenvliet was in rangorde de eerste, maar heeft zich het minst aan de Illustre School laten gelegen liggen.

Huygens volgde hem in rang, maar kon door zijn ambulante leven niet die invloed ter plaatse doen gelden, die de 74-jarige Rivet, eertijds de opvoeder van Prins Willem II, heeft gehad. Rivet vestigde zich te Breda, en kreeg hierdoor de gelegenheid de ontwikkeling der Illustre School en de werkzaamheid der Professoren van nabij gade te slaan. Door zijn correspondentie met Huygens en diens zwager Le Leu de Wilhem, Raad van de Prins, en ook uit de brieven van Van Renesse aan Huygens weten wij vele bijzonderheden over de interne aangelegenheden van de Illustre School en het Collegium.

Het onderwijs aan de studenten werd aan zeven professoren toevertrouwd, waarvan er vier uit het buitenland kwamen. Onder hen kende Brosterhuysen alleen Van Renesse, die in 1619 met hem te Leiden het vroeger genoemde request voor de muziekdocent Percovius had ondertekend. Van Renesse werd de eerste Rector-magnificus, en tegelijk Regent van het Collegium Auriacum, het internaat voor aanzienlijke studenten, maar ook voor de alumni van de Prins. Als Regent kreeg hij de Proostdij tot woning, en als Professor werd hem opgedragen de Theologie te doceren. Zijn vele publicaties doen hem als een degelijk geleerde kennen, maar als leider van het Collegium miste hij voldoende paedagogische kwaliteiten, en verloor hij het aanzien bij de studenten. De in 1600 te Herborn geboren Johan Hendrick Dauber moest als Jurist het Jus civile onderwijzen, en ook de Praxis Juris moderni in deze landen. Hij bleek het talent te bezitten vele hoorders te trekken. De te Koningsbergen geboren Albert Kyperus († 1655) kreeg als medicus de ruime leeropdracht om, naast de medicijnen volgens Hippocrates en Galenus, ook de physica, pharmacie en chemie te doceren. Er werd verwacht, dat ook de chirurgie, de menselijke anatomie, het bezoek met de studenten aan de gasthuizen, en de medische zorg voor het Collegium bij hem in goede handen zouden zijn. Johannes Philemon (± 1587—1652) was geboortig uit Bohemen. Hoewel er geen publicaties van hem bekend zijn, moet hij een geleerde van naam zijn geweest, die met vrucht zijn lessen in de Geschiedenis, ook van ons land, zal gegeven hebben. John Pell (1610/11—1685), een

zeer bekwaam wiskundige uit Sussex afkomstig, had, naast de uitleg der oude en nieuwe schrijvers, ook de practische zijde der Wiskunde in verband met het krijgswezen en de scheepvaart duidelijk te maken. Hij was in zijn lessen voor jeugdige leerlingen wel eens te speculatief. De eerst 29-jarige Henricus Bornius (1617—1675) kwam uit een predikantenfamilie, en had te Utrecht gestudeerd. Hem was het professoraat in de Philosophie, de Logica en de Ethica toevertrouwd. Het was een goede gedachte naast de droge Regent Van Renesse deze jongste der Professoren tot Subregent van het College te benoemen, hetgeen de soepele omgang met de jeugdige studiosi zeker ten goede zal gekomen zijn.

Dit was de kring, waarin de nu 50-jarige Brosterhuysen met zijn dubbel Professoraat in Grieks en Botanie werd opgenomen.

Maar een universitaire instelling was in die dagen niet compleet zonder een bibliotheek, een anatomiekamer, een medicinale kruidhof, een rij- en schermeschool, en eventueel een muziekcollege. Eenzijdig intellectueel was dit onderwijs zeker niet te noemen, en het internationale Latijn als voertaal maakte de komst van buitenlandse studenten, in Breda zelfs van Poolse studenten, mogelijk.

Philemon kreeg de zorg voor de bibliotheek, Kyperus zou de anatomie demonstreren, wat door gebrek aan materiaal soms grote moeilijkheden met zich meebracht, en Brosterhuysen was de taak opgelegd de Hortus in te richten, en voor demonstraties te gebruiken.

Aanvankelijk had Van Renesse naar de combinatie medicus-botanicus gezocht, maar in Maart 1646 was hij er niet in geslaagd deze te vinden. Kyperus was geen botanicus, en twee medici zouden te veel zijn geweest ⁶⁸). Hij heeft toen de keuze aan Huygens overgelaten, die in de persoon van Brosterhuysen met een professoraat in het Grieks en de Botanie de moeilijkheid wist op te lossen. Voor Brosterhuysen had dit bovendien nog een goede kant, omdat hij als Hortulanus hoogstens vier honderd gulden zou hebben verdiend ⁶⁹), terwijl hij nu het zelfde honorarium zou genieten ⁶⁹) als Van Renesse en Bornius, die per jaar, ongerekend het tabbaardgeld ad 30 gulden (voor reparatiekosten), 1000 gulden zouden verdienen. De vier buitenlanders kregen 1200 gulden per jaar.

Hoe feestelijk de opening der Illustre School op 17 September 1646 verliep, opgeluisterd door de tegenwoordigheid van Amalia van Solms als plaatsvervangster van Frederik Hendrik, kan men bij Van Goor lezen, en is door Langedijk en Van Alphen naverteld. Dat Frederik Hendrik niet tegenwoordig kon zijn, hield verband met zijn gebondenheid aan het leger te velde, maar dat Huygens als Curator ontbrak, wekt enige verwondering. Het is bekend, dat hij op dit nieuwe baantje, dat wel veel werk, maar geen salaris zou geven, niet bijzonder gesteld was, en zijn plaats was in de nabijheid van de Prins, maar een kort verlof zou toch mogelijk zijn geweest. Misschien kan zijn wegblijven verband houden met zijn gespannen verhouding tot Amalia juist in die dagen, waardoor hij geen lust gevoelde in haar tegenwoordigheid te moeten verschijnen ⁷⁰).

Op Maandag 17 September hield Rivet in de Grote Kerk voor een uitgelezen gehoor de inwijdingsrede, en las de Secretaris der School en Raad der Curatoren, Jan Jacob Hausman, de Wetten, Rechten en Vrijheden der Illustre School voor. Op twee dagen hieraanvolgende was het woord aan de Professoren tot het houden van hun inaugurele oraties. Al deze plechtigheden werden door de onvermoeibare Amalia van Solms bijgewoond, en de enige verpozing werd gevonden in de muziek, die in de pauzen tussen de redevoeringen ten gehore werd gebracht.

Brosterhuysen moest, zoals begrijpelijk is, tweemaal oreren, en in tegenstelling tot Van Renesse, die een redevoering afstak „Long, Leane and drie as the Speaker”, wist hij zijn gehoor te boeien, en werd zijn botanische oratie geprezen als „the honestest appeared as yet, and of Laudable Brevitie”. Wij danken dit gunstig oordeel aan de Engelse miniatuurschilder Edward Norgate ⁷¹), die door omstandigheden gedwongen zijn vertrek naar Engeland uit te stellen, de jonge Lord Stanhope naar Breda had vergezeld. Zijn mening werd door de Wilhem gedeeld, die aan Huygens schreef: „Les harangues de Monsieur Brosterhuysen et de Dr Philemon ont este les plus estimees par ceux qui s’y entendent” ⁷²).

Er waren over deze botanische oratie, nog vóór zij werd ge-

houden, door Prof. Adolf Vorstius, de praefect van de Leidse Hortus, die Brosterhuysen als medeondertekenaar van het Percovius-request (1619) te Leiden al gekend moet hebben, hatelijke dingen gezegd. De Wilhem schreef aan Huygens, dat Vorstius geen zin had naar Breda te komen om zijn eigen inaugurele rede te horen. Brosterhuysen, die volgens de Wilhem de oratie ter inzage had gekregen, zou er enige „observations” aan ontleend hebben. En hij voegt er aan toe: „S'il a ainsi prononcee mot à mot est plagiaris ingens noster Brosterhusius, et de l'autre coste le traict de Vorstius est mechant” ⁷³). Jammer genoeg bezit de Leidse Universiteitsbibliotheek de oratie van Vorstius niet; zij schijnt niet gedrukt te zijn, en het manuscript is ook niet in het archief der Leidse Universiteit aanwezig. Vergelijking is dus niet mogelijk. Het kan zijn, dat Brosterhuysen, die zovele jaren buiten het universitaire leven had gestaan, Vorstius gevraagd had hem inzage van zijn rede te geven, maar het lag zeker niet in zijn aard om met een andermans veren te pronken.

De oratie van Brosterhuysen is in extenso afgedrukt in de verzamelbundel, vroeger genoemd, onder de titel: „De Stirpium laudibus”, Over de lof der planten ⁶). Zij is kort (9 blz. quarto; spreekijd ongeveer een half uur), logisch van opbouw, en behandelt achtereenvolgens: de edele herkomst (nobilitas) der planten, hun schoonheid (pulchritudo) en hun nut (utilitas). De edele herkomst van de kunst van het plantenkweken wordt bewezen door de Hof van Eden, de tuinen der Ouden, en in later tijd door de lusthoven van Karel VIII van Frankrijk, de Vorst en Bisschop van Eistetten in Beieren, van Lodewijk XIV, en nu door Frederik Hendrik. De schoonheid der planten vindt men terug in de kunst, waar zij als ornament worden gebruikt. En het nut blijkt wel uit het dagelijkse leven door het gebruik voor voeding, kleding, bouw-materiaal, schrijfgereedschap en papier. Maar bovenal wijst hij op het nut als geneesmiddel bij ziekten, waarbij lues en scheurbuik een bijzondere vermelding te beurt valt. Voor de medici is kennis der kruiden uit eigen aanschouwing een eerste vereiste. Schandelijk zou het immers zijn, wanneer een kunstenaar zijn gereedschap

niet zou kennen. Medici mogen dan ook de studie der planten niet aan de apothekers overlaten. Op het platte land en in den vreemde zouden zij zonder apotheker ophouden medicus te zijn. En in een dichterlijke peroratie nodigt hij ten slotte de studenten uit de planten te bestuderen om hun schoonheid en hun krachten, en dan niet alleen in de Hortus, maar ook in het vrije veld:

„Eja ergo Studiosi juvenes adjungite caeteris animi ornamentis hunc quoque vitae mortalis honorem: inspicite pulcherrimas stirpes, nitidissima illa sydera terrestria, antiquissimam prolem animatam Optimi Creatoris: agnoscite utilissimas earum facultates: & si lubet, sequimini me: (mea enim opera vobis dicata est) ego vos ducam ad locos laetos, & amoena vireta fortunatorum nemorum; adibimus editos montes, depressas convalles, campos floridos, herbida stagna, muscosos fontes, lymvida fluentia; sedes beatas stirpium: has manibus contrectabimus, harum Divinum odorem naribus hauriemus; & gustabimus & videbimus quam suavis sit DOMINUS” 74).

De taak, die Brosterhuysen te vervullen zou krijgen, was omschreven in het 16e Artikel van het „Reglement ende Ordonnantie bij Zijne Hoocheyt gestatueert voor Rector Magnificus, Professoren, Regens, Sub-Regens, Collegisten ende buyten-Studenten van de Illustre Schole ende Collegium Auriacum te Breda”, dat in 1646 in 's Gravenhage bij de ordinaris-drukker van de Prins, de Wed. en Erfgenamen van Hillebrandt Jacobse van Wouw, in druk was verschenen. Het luidt:

„De Professor Botanices, die oock lesen sal de Grieksche Tale, sal de Studenten de namen vande Planten ende Cruyden, en het onderscheydt ende de crachten van dien, des Somers ende ter bequamer tijdt in de Medicijn hof, en elders aanwijzen. Des Winters sal hij voorts verhandelen dat tot de Medicijne behoort, de Droogen, de Saden, de Gommen,

de Mineralen, ende wat dies meer is. Over den anderen dach sal hij uytleggen d'een of d'ander vande voornaemste Griekse Auteurs" ⁷⁵).

Voor dit onderwijs was een Hortus medicus onontbeerlijk, en in tegenstelling met andere steden als Leiden, Amsterdam, Utrecht en Groningen, waar de Kruidhof eerst jaren na de oprichting van de Universiteit of Illustre School tot stand kwam, kon men te Breda direct met de aanleg van de tuin beginnen. Immers men had behalve een botanicus ook een hovenier benoemd, Michiel Coenraets van Bosheyden, die tegelijk de functie van portier tegen een jaarwedde van 300 gulden zou vervullen, maar bovendien was de plaats voor de Hortus van den beginne bepaald.

Het is bekend, dat de Illustre School en het Collegium na de noodzakelijke verbouwing in het voormalige Klooster St. Catharinadal zouden worden gevestigd. Bezien wij de plattegrond van 1646, die nu in de Proostdij van het naar Oosterhout verplaatste Klooster der Norbertinessen wordt bewaard (afb. 2), dan is het duidelijk, dat het terrein aan de O.N.O.-zijde van het gebouwencomplex hiervoor kon worden gebruikt. Van ouds waren hier de Hof, de Bogaard, omringd door hoven, en het Hopveld gelegen, terwijl de Panthof binnen het Klooster-carré te klein, en door zijn ligging ongeschikt was. Vermoedelijk werd een deel van de Bogaard c.a. voor de Hortus bestemd. Natuurlijk viel er heel wat grondwerk te verrichten, en in 1646 werd er 215 £ 13 st. aan arbeidsloon uitgegeven om de grond te vereffenen, en in waterpas te brengen ⁷⁶). Tuinaarde en mest werden aangevoerd, er werd gepoot en gezaaid, zodat 8 November Brosterhuysen aan Huygens kon melden: „Le Jardin Medicinal commence à estre mis dans ses carreaux et allées" ⁷⁷). Evenals in Huygens tuin zouden in de winter groen blijvende planten als hulst, sparren e.d. het aanzien verlevendigen.

De plattegrond van de Bredase Hortus, die Brosterhuysen bij een brief van 6 Februari 1648 had ingesloten ⁷⁸), is helaas niet bewaard gebleven. De beschrijving er van geeft echter wel aanwijzingen over de toestand in 1647, en de plannen voor het komende jaar.

Zoals ook te Leiden, was de tuin in hoofdperken verdeeld, die door brede paden werden gescheiden. Wij mogen wel aannemen, dat het er zoals gewoonlijk vier zijn geweest. De grote paden waren 24 voet, dus minstens 7 Meter breed, en nu wilde Brosterhuysen in 1648 hier een middenbeplanting aanbrengen van afwisselend hulst en mastbomen (7 Meter uiteen), zodat men ter weerszijden nog gemakkelijk met een karos zou kunnen rijden. Deze bomen zouden niet alleen als sieraad dienen, maar tegelijk beschutting geven tegen zon en wind. Veel kosten zou de voorgestelde beplanting niet meebrengen, omdat de bossen van de Prins de bomen konden leveren. Grote zuinigheid moest betracht worden, want Frederik Hendrik was op 14 Maart 1647 overleden, en de jeugdige Prins Willem II had niet veel belangstelling voor de Illustre School, een financieel blok aan het been. Toen Brosterhuysen 12 September 1647 Huygens een exemplaar van de *Catalogus Plantarum* deed toekomen, stelde hij voor een exemplaar of twee aan de Prins te overhandigen: „Ick laet het t'er bescheydenheydt van U'Ed., het mocht misschien sijn Hoocht meer smaeck in dit werck doen vinden” ⁷⁹).

Om de hoofdperken waren hulsthagen geplant tot bescherming tegen zon en wind, terwijl de smalle binnenpaden in de perken met randpalm (*Buxus*) waren omzoomd.

Het aantal bedden van een hoofdperk bedroeg gewoonlijk 12 tot 16, en hierin werden de planten zonder bepaalde rangschikking uitgezet. Was de *Index* bewaard gebleven, die in gedrukte kaders gelegenheid gaf de namen der planten met inkt in te vullen, dan zouden wij weten, hoe Brosterhuysen de beplanting had laten uitvoeren.

Het was in 1647 gebleken, dat de scheve hoek tussen het gebouw en de Hoge barakken een trekhoek opleverde, die door de veel voorkomende Z.- en Z.W.-winden nadelig bleek te zijn voor de Hortus-beplanting. Hier (dus op „Den Hof”) wilde Brosterhuysen een bosje maken van wilde bomen, die niet alleen nuttig zouden zijn als manteling, maar ook voor het onderwijs, omdat het medicinale planten zouden zijn ⁸⁰). Voor ongeveer 25 gulden zou de Rentmeester Verelst, na goedkeuring door de Prins, deze bomen

kunnen bestellen. Op de rabatten buiten de grote paden, en op die van de grote perken wilde hij ooftbomen geplant zien, die ook op 25 gulden begroot werden. Inderdaad zijn er in de rekeningen van 1648 „boomkens” ter waarde van 25 gulden terug te vinden, een bewijs, dat een der beide plannen werd uitgevoerd ⁸¹).

Veel onkosten had de beplanting van de Hortus in het algemeen niet met zich meegebracht. „Al die planten, die in de Lijste staen, en noch een menichte meer, die ick nae 't drucken van de lijst ghecreghen en hier gesaeydt en gheplant heb, die costen S. Hoochh. niet een penningh” ⁷⁸). Zij werden namelijk alle geschonken, o.a. door Adolf Vorstius en Dr Brabandt te Leiden ⁸²), Henricus Regius (de Roy), praefectus van de Utrechtse Hortus, en Sr. Johan de Dorper-Coorne ⁸³) te Middelburg, van ouds bekend om zijn botanische tuinen. Zij zouden allen doorgaan met hun zendingen. Zo had ook Utrecht in 1639 zaden en planten van de Leidse Hortus gekregen. In weinige jaren hoopte Brosterhuysen, mede door deze schenkingen, de tuin tot aanzien te brengen, zodat na het bijtrekken van land de Bredase Hortus andere bestaande tuinen zou evenaren, ja zelfs overtreffen. „Dan sal 't recht een Princelijke Hof weesen, en groot cieraedt voor d'Illustrre Schole, en deze Stadt, waer door bij tijdt van Vreede een menichte van studenten en andere herwaerts sullen gelockt werden” ⁷⁸). Deze profetie zou helaas niet in vervulling gaan.

Dat Brosterhuysen nieuwe ideeën voor de aanleg van een Hortus medicus heeft gehad, blijkt duidelijk uit zijn ontwerp voor de Amsterdamse Hortus in 1631. Behalve de gewone kruidentuin met de bekende vier quadranten, stelde hij zich voor een arboretum van gelijke afmeting aan te leggen, hetgeen Leiden niet kende. Beide terreinen zouden worden gescheiden door een waterkanaal, bedoeld voor water- en oeverplanten, en verbonden door een brug. Eerst veel later zou de Leidse Hortus ook waterplanten kunnen aankweken. Door de Catalogus Plantarum weten wij, dat ook de Bredase Hortus een waterbassin moet gehad hebben met waterlelies, gele plomp, grote waterweegbree, waterranonkel, fonteinkruid en krabbenscheer, terwijl de oevers met kalmoes, gele lis, dotterbloemen,

CATALOGVS
PLANTARVM

HORTI MEDICI
ILLUSTRIS SCHOLÆ
AVRIACÆ

QUÆ EST BREDÆ,
Quibus in ipsa origine in-
structus est

à

J O H. BROSTERHUSIO,
Botanices & Græcæ Ling.
Professore.

clō lō c XLVII.

B R E D Æ,

Ex Offic: IOANNIS à WAESBERGÆ,

clō lō c XLVII.

Afb. 3. Titelblad van de Catalogus Plantarum, Ao 1647.
(Ware grootte)

riet, pitrus en andere oeverplanten bezet waren. De sloot, die van ouds Hof en boomgaard scheidde, is hier waarschijnlijk voor benut. De geprojecteerde hoekbeplanting zou men als een klein arboretum kunnen opvatten.

Het was de gewoonte voor de exotische planten een galerij, een overdekte ruimte, te bouwen, maar hiervan lezen wij in de Bredase rekeningen niets. Amsterdam zou deze porticus wel krijgen, en dan met een afneembaar dak, een inventie van Brosterhuysen, die het transport van de exotica van en naar de winterverblijven overbodig zou maken. Het is aannemelijk, dat te Breda de bestaande schuur voorlopig hiervoor bestemd was.

Niemand zal kunnen ontkennen, dat de start in 1647 goed is geweest, en het bewijs hiervoor vinden wij in de gedrukte *Catalogus Plantarum* (afb. 3), "de Lijste der Planten, die ick tot een beghinsel in deese Princelijke Hof gesaeydt en geplant heb" ⁷⁹). 823 alfabetisch gerangschikte namen bevat deze lijst, een behoorlijk aantal vergeleken met de *Catalogi* van andere kruidentuinen in die zelfde tijd in ons land. De Leidse Hortus, opgezet in 1594, geeft in zijn eerste gedrukte *Catalogus*, afkomstig van Petrus Pauw, in 1601 757 namen, terwijl de geschreven plantenlijst van 1600 meer dan 1100 namen opgeeft ⁸⁴). De Amsterdamse Hortus onder Dr Snipendal gaf in 1646 zijn eerste gedrukte *Catalogus* uit met ongeveer 800 plantennamen ⁸⁵). De Utrechtse Hortus onder Regius besomde in 1650, elf jaar na de oprichting, het aantal op 683 ⁸⁶).

Overzien wij de inhoud van de Bredase plantentuin, dan blijkt, dat men ook hier niet, evenmin als te Leiden in 1594, van een Hortus medicus in engere zin kan spreken. De naam Hortus botanicus is beter van toepassing, want men treft in de lijst de namen van allerlei groenten, toekruiden, granen en planten met eetbare vruchten aan. Hiertoe kan men rekenen: koolsoorten, andijvie, postelein, peen, tuinbonen, erwten, spinazie, zuringsoorten, selderij, kappertjes, bonenkruid, pieterselie; verder asperges, aardappel, tomaten, komkommer, meloen, aalbes, framboos, bosaardbei, bosbraam, bosbes, kruisbes, radijs, ramen, en ook boekweit, mais, gerst, rogge, tarwe, spelt e.a. Bovendien sierden talrijke bomen en

heesters de Hof, als esdoorn, spaanse aak, schijnacacia, tamme kastanje, beuk, els, jeneverbes, zevenboom, zure en zoete kers, wilde kornoelje, jasmijn, blauwe sering, franse sering, gouden regen, olijfwilg, abrikoos, meidoorn, kamperfoelie, zwarte populier, wilg, kruipwilg, vlier, lijsterbes, boerenjasmijn, gagel, wijnstok, weichselboom, wegedoorn, peperboompje, om de bekendste te noemen. Ook bamboe en rijst werden in de Bredase Hortus gekweekt, evenals sinaasappel, citroen, kruidje-roer-me-niet, laurier, vijgeboom, azijnboom, Johannesbroodboom, apenbroodboom of Baobab, dadelpalm, sumak, styrax, tamarinde en tamarisk. Tulpen en hyacinthen, die met zovele variëteiten in de Groningse Hortus vertegenwoordigd waren, ontbreken geheel, maar men vond te Breda de gele narcis, de witte narcis, de witte lelie, irissoorten, salomonszegel, sneeuwkllokje, lenteklokje, zomerklokje en enkele orchideeën, als keverorchis, harlekijn, handekenskruid en mannetjesorchis.

Onder de bovengenoemde planten zijn natuurlijk ook geneeskrachtige kruiden aan te wijzen, en hun aantal is zó groot, dat het niet doenlijk zou zijn hiervan ook maar een overzicht te geven. De nachtschade-familie is, zoals begrijpelijk, goed vertegenwoordigd met bitterzoet, bilsenkruid, zwarte nachtschade, jodenkers, de reeds genoemde aardappel en tomaat, en de tabak. Hierbij mocht de uit het Middellandse zeegebied afkomstige *Mandragora* niet ontbreken, waarvan de wortel, die in vorm enigszins aan een mensengestalte herinnert (alruinmannetje), een sap opleverde, dat in de Oudheid bekendheid kreeg als verdovingsmiddel en voor slaapdranken werd gebruikt. Ook in de Middeleeuwen wist het zijn roem te handhaven, en vormde het een bestanddeel van de heksen-zalven, waarmede het lichaam werd ingewreven om hallucinaties en verdoving op te wekken ⁸⁷).

Het „Paduaens Pockhoudt”, een uit Amerika afkomstige plant, zo genoemd omdat de zaden er van het eerst in de Hortus van *Padua* werden gezaaid, was door Brosterhuysen in zijn oratie als middel tegen lues genoemd, oudtijds vaak de Spaanse *Pokken* geheten. In de *Catalogus* staat het als „*Guajacum Patavinum*” (*Diospyros Lotus* L.) vermeld. Het werd met het andere door hem genoemde

lues-middel, „Convolvulus spinosus” (Smilax aspera L.), de stekende winde, in de Bredase Hof gekweekt.

Ten slotte moet hier nog vermeld worden, dat de tuin ook de in Leiden tussen 1628 en '33 opgetreden mutatie van de Kogeltjesbrandnetel *Urtica pilulifera* L. met *gave* bladeren, de var. *Dodartii* L., aanwezig was. Zij wordt hier genoemd „*Urtica Romana fol. integris*”, en was ongetwijfeld door Vorstius uit Leiden gezonden. Ook Groningen (1646), Amsterdam (1646) en Utrecht (1650) bezaten deze plant als geschenk van de moeder-hortus ⁸⁸).

In de zomer van 1647 was het getal „toehoorders, of toezieners” dagelijks toegenomen, en het waren niet alleen studenten in de medicijnen, maar ook aanzienlijke burgers. Voor hun gemak en lering had Brosterhuysen „bij yeder cruydt de ghebruyckelijckste naem ghestelt, soodat die 't maer een weynigh lust te bucken, en sijn ghebenedijde ooghen te oopenen, seer haest, en bij sijn selven al de cruyden sal coonen kennen”. Iedere dag gaf hij toen les in de Hortus „soodat Breda in corten tijdt een lenghte van Cruydtkenners noodtsaeckelick sal moeten uytleveren” ⁷⁹).

Maar niet de Hortus *alleen* zou studenten en belangstellenden kunnen aanlokken; Brosterhuysen had nog andere plannen. Hij zelf bezat nog uit zijn Leidse tijd een Naturaliën-kabinet, en nu wilde hij dit voor het onderwijs ter beschikking stellen, mits het met hulp van de Prins zou kunnen worden uitgebreid. „Duysenden van menschen souden haer leeven om Enchuisen niet ghedacht hebben, 't en waer dat Doctr Paludanus aldaer sijn cabinet van vreemdigheden ghehadt hadde. En waerom soude men hier oock gheen coonen maecken, dat het sijne verre overtrof?” Op voorspraak van de Prins zouden de Bewindhebbers der Indische Compagnieën, en ook anderen ongetwijfeld vele zeldzaamheden willen afstaan ⁷⁸). Het is wel zeker, dat dit goed bedoelde plan nooit in vervulling is gegaan.

Voor het onderwijs in de wintermaanden moest Brosterhuysen over simplicia beschikken, en bij zijn komst had hij reeds aankopen voor dit doel gedaan ⁸⁹). In 1648 breidde hij zijn collectie „droogen” uit door aankoop bij de Bredase apotheker Jan Wils ⁹⁰), en schafte

hij zich een stenen mortier aan. Levend en gedroogd demonstratiemateriaal waren dus voldoende aanwezig, dank zij de activiteit van Brosterhuysen, maar de vraag moet gesteld worden, of dit bij de botanische lessen geregeld werd gebruikt. Moeten wij Rivet geloven, dan is Brosterhuysen als docent in de plantkunde in gebreke gebleven, en dit zou evenzeer gelden voor zijn onderwijs in het Grieks. In een brief 4 Februari 1648 door Rivet aan Huygens en Heenvliet geschreven, passeren de professoren de revue, en worden er over Brosterhuysen lelijke noten gekraakt ⁹¹). Voor het Grieks deed hij niets. Hij zegt wel, dat hij geen leerlingen heeft, maar hij is er zelf de schuld van. In het begin gaf hij enkele lessen van een kwartier, en in plaats van de taal zelf te onderwijzen, vermaakt hij er zich mee door over Achilles te vertellen. Hij deed bovendien geen moeite om leerlingen te trekken. Aldus Rivet. Bekend is, dat Brosterhuysen ten slotte maar één leerling heeft gehad, Lodewijk Huygens, maar al in November 1646 zag hij zich genoodzaakt zijn lessen bij gebrek aan toehoorders te beëindigen. Op vermaan van Vader Constantijn heeft Lodewijk met enkele anderen de colleges weer bijgewoond. Brosterhuysen verdedigde zich met er op te wijzen, dat het eerder geprezen moest worden, dat hij nog met één leerling was doorgegaan, terwijl zijn collega's niet voor minder dan drie zouden gelezen hebben ⁹²).

Om deze klacht te begrijpen, dienen wij te bedenken, dat de leerlingen op de Latijnse school wel veel Latijn, maar weinig of geen les in Grieks kregen. De schrijvers over de Bredase en Rotterdamse Latijnse scholen wijzen hier in het bijzonder op ⁹³), en de titel van de oratie van Brosterhuysen: „De neglecto Graecae linguae studio” ⁹⁴) doet een niet al te grote belangstelling vermoeden. De leerlingen waren slecht voorbereid, en Brosterhuysen had blijkbaar geen lust grammatica te doceren. Uit de genoemde oratie blijkt duidelijk, hoezeer hij de lectuur van Homerus boven alles stelde. Hij was een echte Homerist, die de waarde van vele Latijnse schrijvers tot deze oerbron trachtte te herleiden. Dat hij met zijn leerlingen de Ilias behandelde, en over Achilles vertelde, kan hiermede samenhangen. Waar het hart vol van is, loopt nu eenmaal de

mond van over, en zijn kunstenaarsziel zal meer voor de dichterlijke schilderijen van Homerus, dan voor de droge grammatica hebben gevoeld. Waarom echter de leerlingen dit niet meer gewaardeerd hebben, behoeft een aparte verklaring, die misschien in een overlappend programma moet worden gezocht ⁹⁵). Ook de 17e eeuwse jongelui kenden het verschil tussen hoofd- en bijvakken!

Rivet's klachten over het botanisch onderwijs zijn in dit verband van meer belang. Over de simplicia, die Brosterhuysen had beloofd te vertonen en te verklaren, spreekt hij niet, en behalve, dat hij in de tuin enige kruiden doet zaaien of planten, betekent zijn professoraat niets. „J'apprens que cet homme est si paresseux, et si adonné a ses plaisirs, qu'il n'en faut pas attendre grand chose, bon homme d'ailleurs pour la compagnie" ⁹¹).

In deze klachten zit zeer zeker een grond van waarheid. Zijn veelzijdig gerichte belangstelling speelde hem ook hier parten. Nog steeds interesseerde hij zich voor het maken van afgietsels, en gaarne zou hij het geheim van Huygens horen, hoe deze kans zag „à mouler et jetter de plâtre ces belles mains" ⁷⁷). Ook de muziek had weer zijn volle aandacht. „Nous allons dresser une chambre de Musique dans le College d'Orange mesme" schreef hij al 8 November 1646 ⁷⁷). 13 December d.v. kon Van Renesse aan Huygens berichten: „De musycke begint hier oock inter propios Collegistas cum Brosterhusio levendich" ⁹⁶). Het studentenmuziekcollege, zoals hij dit in Leiden gekend had, moest ook hier herleven. En dat hij plotseling met etsen en schilderen zou hebben opgehouden, is haast niet aan te nemen.

Misschien niet geheel onkundig van Rivet's bezwaren tegen zijn onderwijs, heeft Brosterhuysen twee dagen later zijn plannen met de Hortus voor het jaar 1648 ontvouwd ⁷⁸). De Hortus lag hem zeker na aan het hart, en er moet in de zomer van 1647 ongetwijfeld veel belangstelling geweest zijn, toen hij iedere dag les in de Hortus gaf. Er is geen reden aan de juistheid van zijn schrijven van 12 September van dit jaar te twijfelen ⁷⁹). En hoe het in de zomer van 1648 zou gaan, kon Rivet in Maart nog niet weten. Het kan echter zijn, dat het winteronderwijs van „de droogen" Broster-

huysen minder lag, waardoor zijn ijver allengs verslapt was. Het komt mij voor, dat Rivet de situatie wel met al te donkere kleuren moet hebben afgeschilderd, en de oorzaak hiervan moet men op geheel ander terrein zoeken.

Brosterhuysen woonde niet, zoals Van Renesse en Bornius *in* het gebouw van het College, maar in een huis op de Hof van het vroegere Klooster, denkelijk in de pachterswoning aan de Oude Vest. Dit blijkt uit enkele reparatie-rekeningen. In 1650 wordt er gesproken over „wercken voor den medicinalen Hoff ende het huys van Professor Botanicus” ⁹⁷). En in 1654 worden daggelden „van de schalidecker” verantwoord voor het herstellen van de daken van het Collegium boven de Academie, en van de woning van Professor Brosterhuysen (lees: wijlen) ⁹⁸). Het is begrijpelijk, dat Brosterhuysen al terstond iemand had gezocht voor het voeren van zijn huishouding, en als zodanig had aangenomen Emilia de Rhoda (elders Amalia Roode genoemd), weduwe van Johan de Wit, een ongeveer 35-jarige vrouw van goede familie. Weinig had de „welfremde” Professor er aan gedacht, dat dit samen wonen „sub eodem tecto” (onder het zelfde dak) aanleiding zou geven tot praatjes onder collegisten en studenten, die er grapjes op maakten, maar ook dat dit aanstoot zou geven bij zijn collegae en superieuren. De curator Rivet was wel het meest gechoqueerd. Hij had bij het beschouwen van deze zaak zijn donkerste Geneefse bril opgezet, en was er innerlijk van overtuigd, dat men hier, conform de praatjes, van concubinaat zou moeten spreken, maar drukte zich voorzichtig uit met de woorden: „Personne neantmoins ne croid qu’il n’y ait entre eux du concubinage” ⁹¹).

In het belang van de Illustre School moest er ingegrepen worden. Als Curator had hij Brosterhuysen ontboden, en hem bevolen de vrouw weg te zenden, of haar te huwen. Bovendien kreeg deze een vermaning van de Kerkeraden der Gereformeerde en Waalse Gemeenten. Emilia behoorde tot het eerstgenoemde Kerkgenootschap, maar Brosterhuysen was al sinds Pinksteren 1618 lid van de Waalse Kerk te Leiden geworden ⁹⁹).

Brosterhuysen moest ook in tegenwoordigheid van Rivet voor

de Regent Van Renesse en de Sub-regent Bornius verschijnen, bij welke gelegenheid hij zich verdedigde door er op te wijzen, dat er verschillende ongehuwde predikanten waren, die huishoudsters hadden, en in bedekte termen er op zinspeelde, dat zelfs een Curator (Huygens) met zijn nicht (Catharina Zuerius) samenwoonde ⁹¹).

Maar ook Emilia deed wat kwaad was in de ogen des Heren Rivet. Haar onmisbaarheid kennende, ging zij er prat op, dat Brosterhuysen haar niet zou wegzenden. Zij beheerste zijn beurs en zijn persoon, en per jaar gaf zij wel 400 £ aan wijn en tabak uit. Aldus Rivet. Dit laatste klinkt nog al ernstig, gezien de financiële omstandigheden van haar meester, maar ook hier kan van overdrijving worden gesproken. Brosterhuysen hield er van gezelschappen te ontvangen, en zal als gastheer hen goed onthaald hebben, zich niet bekommerend om de kosten, en het beheer der aardse dingen maar al te gaarne overlatend aan zijn huishoudster. In welke kringen hij zijn vrienden zocht, blijkt uit de zelfde brief: „Et s'accomode avec les Anglois qui sont sans discipline, soufflant avec eux le Tabac qui est son principal exercise.....” ⁹¹).

Dat Brosterhuysen het gezelschap der Engelse intellectuelen te Breda zocht, had echter andere oorzaken. Het zijn alweer de muziek, en voornamelijk „de keelbanden” geweest, die hier bonden. Wij kunnen verzekerd zijn, dat onder de Professoren Pellius hem het meest heeft getrokken, ook een universeel geleerde, bekend om zijn talenkennis, onbeholpen in wereldse zaken, en een verachter van geld. In Amsterdam had hij als Professor in van het Calvinisme afkerige kringen verkeerd. Hij was muzikaal en moet een goede stem hebben gehad. Het is niet zonder betekenis, dat Pellius na het overlijden van Brosterhuysen het eerste werd aangezocht om de lijkrede te houden. De medicus Kyperus zou hiervoor de aangewezen zijn geweest, en door verhindering van Pellius is hij het ook geworden. Ongetwijfeld had Brosterhuysen ook contact met de Engelse Predikant Dr Samuël Johnson, die in botanie geïnteresseerd moet zijn geweest, anders had men hem na Brosterhuysens dood niet met het toezicht op de Hortus belast ¹⁰⁰). Maar behalve deze

beiden waren er onder de aanzienlijke Engelse officieren in Staatse dienst personen, die tot zijn kring moeten behoord hebben. William Swann, met zijn zeer muzikale vrouw Utricia Ogle, die uitnemend zong en vaak met Huygens musiceerde, en zijn zwager John Ogle moeten hier worden genoemd ¹⁰¹). Hun levensopvattingen waren waarschijnlijk ruimer dan die van de strenge Rivet, de Aartsbischop, zoals Huygens hem wel noemde, en de „smoock” was in die dagen zeker niet meer een „nieuwe snof”, zoals in Brosterhuysen’s studententijd.

De alarmbrief van Rivet had bij Huygens het gewenste effect. Als Curator en als persoon, die Brosterhuysen in Breda had gebracht, gevoelde hij zich verplicht aan deze voor de bloei der Illustre School ongewenste toestand een einde te maken, en hij zond hem een brief „en termes aussi aigres et pressans”, vergezeld van een schrijven van Van Campen, „qui le testonne comme il faut”. Aldus berichtte hij aan Rivet en hij voegde er aan toe: „Par conclusion nous luy renonçons toute assistance et secours, s’il encourt la disgrâce dont nous le menaçons, et il sçait bien qu’en tel cas il ne reste plus ressource ny refuge pour luy” ¹⁰²).

De situatie was voor Brosterhuysen precair geworden, want ontslag betekende, dat hij vrijwel zonder middelen, en met verlies van zijn beste vrienden op straat zou staan. Tegen de wind inzeilen lag nu eenmaal niet in zijn aard. Huygens wist dit maar al te goed. In 1634 had hij dit al zo raak opgemerkt:

„Veel’ willen voorwaerd uyt, en yeder een verbij;
Veel’ drijven over stier, als tegen wind in tij;
Ia, Ia, sey Brosterhuys’, en trok sijn zeiltjen bij,
En wenden ’t over zij” ⁵³).

De pressie van zovele zijden op Brosterhuysen uitgeoefend, noopte hem het verstandige besluit te nemen Emilia te huwen, en Dr Johnson te verzoeken hun huwelijksinzegening in de Engelse Kerk te doen plaats hebben. Maar dit gaf weer bezwaren bij de Kerkeraad der Gereformeerde Gemeente, die er op stond, dat ook

in deze Kerk het huwelijk op de drie gestelde Zondagen zou worden afgeroepen. Immers, Emilia behoorde tot deze Gemeente en Brosterhuysen tot de Waalse. Het was ook nodig, omdat zij geen Engels verstond, en dus niet zou weten, waarop zij antwoordde. Vijf Kerkeraadsvergaderingen werden aan deze kwestie gewijd, en ten slotte werd de zaak aan de Magistraat voorgelegd. Het resultaat was, dat het echtpaar in beide Kerken hun geboden moest laten gaan ¹⁰³). En zo is ook geschied. 7 Maart 1648 werd de ondertrouw in de registers van de Gereformeerde Kerk ingeschreven ¹⁰⁴), maar door het ontbreken van archivalia betreffende de Engelse Kerk kan niet worden vermeld op welke datum het huwelijk door Dr Johnson in de Engelse Kerk werd ingezegend.

Rivet had dus zijn zin gekregen, maar hoe verschillend waren de reacties der beide Curatoren, Rivet en Huygens, op het vernemen van de tijding van dit huwelijk. 28 Maart schrijft Rivet aan Huygens: „A present, puisqu'elle est sa femme, je n'ay rien à dire, n'y ayant interest que pour le devoir de nos charges” ¹⁰⁵). En dat, terwijl Huygens hem vijf dagen te voren alle argumenten, die Brosterhuysen te zijner verdediging te berde had gebracht, zonder commentaar had meegedeeld, ze overlatend aan zijn „jugement et discretion”. Huygens daarentegen wilde alle barmhartigheid aan Brosterhuysen bewezen zien. Hij verbood zijn kinderen mee te doen met jongen of ouden, „qui se plaisent à insulter à ce pauvre garçon, duquel il faut moins bon se rire que d'en avoir pitié; que ceux qui sont debout ont à se garder de rebucher, nihil humani a quoquam alienum esse, et choses semblables que vous sçavez, Monsieur, leur imprimer de meilleure grace que moy. Je vous supplie d'en prendre la peine, et en leur endroit et envers tous autres qui se pourront emporter à ceste mauvaise joye que les hommes ont accoustumé de trouver dans les infortunes de leur prochain” ¹⁰⁶). Dit zijn woorden, die van ruim humanaan gevoel getuigen, en wij hopen, dat Rivet de diepere zin er van begrepen heeft. Hij heeft ze in zo verre in practijk gebracht, dat hij Lodewijk en diens makkers er op gewezen heeft, hoe zij zich hadden te gedragen.

Na drie eeuwen past ons, die de feiten maar ten dele kennen,

zeker geen oordeel, maar de billijkheid gebiedt, dat wij Brosterhuy-
sen zelf het woord geven door af te drukken, hetgeen hij tot zijn
verdediging aan Huygens en Van Campen heeft geschreven ⁹²):

„Aengaende de gheruchten van mijn huyshouden, die steu-
nen alleen op een onhegrondt achterdencken uytghestroydt
door eenighe die mij of mijn huyshoudster quaedt willen en
afgunstigh sijn. daer sijn een menichte van Predicanten die
onghetrouwt sijnde op die wijse huyshouden, en niemant
spreeckt'er een woordt op; de heer Rivet evenwel heeft mij
ghedronghen haer te laeten gaen, of haer te trouwen. sij
heeft anderhalf jaer bij mij ghewoont, in welke tijdt ick
volcomen heb coonen leeren dat sij seer eerlick is, onghe-
veynst-godvruchtich, verstandigh en suynigh in 't huyshou-
den; soo dat ick alle jaer een merckelijcke somme van mijn
tractement can aen een sij legghen tot betalinghe van mijn
schuld: soo dat haer te laeten gaen soude mij schaede, en
haer schande weesen, welke (als schijnende daer toe oor-
saeck ghegheven te hebben) mijn ghemoedt in een eewighe
onrust soude houden. soo dat ick met haer oovereengheco-
men ben haer te trouwen. sij is van al soo goede luyden als
ick; en can soo veel bij brenghen dat sij haer selven can
onderhouden, en heeft noch meer te erven, sij is nedrigh en
stil van aerdt; ick ben oudt, en heb (als 't all nae de ghe-
woone loop der sterffelickheydt soude gaen) maer weynich
jaeren te leeven, ick werdt altemet eens aenghetast van 't
graveel: soo dat mij voortaan niet anders noodigh is als in
gherustheydt, stillicheydt, en eerlickheydt uyt te leeven: ick
ben verseeckert dat Godt, in wien ick vander jeugd aen mijn
vertrouwen ghesteldt heb, mij in mijn ouderdom niet ver-
stooten sal; en naest Godt, dat U'Ed. mij in mijn onschuld
sult verdedighen, en mij in sijn gunst en die van Haere
Hoochn sult behouden”.

Deze gebeurtenissen hebben op het werk en de gezondheid

van Brosterhuysen zeker geen goede invloed gehad. Volgens Rivet voerde hij niets uit, en gaf hij maar twee uren Grieks en twee uren per week les in de botanische tuin. En dit laatste dan nog maar gedurende een paar maanden in het jaar. Hij moest geregeld college geven. Dit werd geschreven op 28 Maart ¹⁰⁵), dus kort na het huwelijk van Brosterhuysen. In de winter zullen deze uren, die voor de bespreking der simplicia werden gebruikt, misschien voldoende geweest zijn, maar indien zij op de zomermaanden slaan, i.c. de zomer van 1647, zijn zij in strijd met de opgave van Brosterhuysen, dat hij iedere dag in de tuin les gaf.

Of Brosterhuysen na deze vermaning zijn onderwijs verbeterd heeft, is door gebrek aan gegevens niet na te gaan. Hij wordt in de correspondentie van 1648 en '49 niet meer genoemd. In 1648 worden er nog werkzaamheden in de Hof verricht, en koopt hij, zoals vroeger vermeld, een vijzel en „droogen”. Over 1649 staat niets in de rekeningen vermeld ¹⁰⁷), en wij moeten maar aannemen, dat er geen nieuwe redenen waren tot klachten.

De verhouding tot Huygens schijnt goed gebleven te zijn. 5 Augustus 1650 vroeg Brosterhuysen zijn voorspraak voor zijn zwager Antoni Aukema en Mr Willem van Schilperoort, die zijn broeder gaarne als Secretaris van het Hoogheemraadschap van Rijnland wilde opvolgen ¹⁰⁸).

Een maand later werd Brosterhuysen ernstig ziek, en Zaterdag 10 September 1650 kwam hij vrij plotseling te overlijden. Rivet deelde dit op zijn bekende zakelijke manier aan Huygens mede: „Samedi au soir mourut le feu Sr Bosterhuyse (sic) d'une fiebvre maligne comme on croid. Il ne fut malade que huit jours, et sans s'aliter que le dernier jour, Mais des le commencement abbatu de foiblesse et de courage” ¹⁰⁹).

Brosterhuysen werd op Woensdag 14 September met alle eer aan zijn ambt verschuldigd in het Hoogkoor van de Grote Kerk te Breda ter aarde besteld ¹¹⁰). Maandagmorgen 19 September sprak Kyperus de gedachtenisrede uit. Toen Rivet dit aan Huygens mededeelde, kon hij niet nalaten er aan toe te voegen: „Il fut honorablement ensepuluré mercredi. Animam debebat. Creditores un-

dique accedunt, et bibliotheca ejus non adeo luculenta pro mille florenis est oppignerata". En zelfvoldaan besluit hij met de grove opmerking: „Nihil uxori deperit, quae hoc habet boni, quod nostra opera facta est uxor ex pellice" ¹¹¹).

De oude Grieken wisten het reeds, dat men niemand gelukkig mag prijzen, voor hij zijn leven beëindigd heeft, en het leven van Brosterhuysen met zijn veelbelovende inzet bewijst dit maar al te zeer. Zijn professoraat is beneden de verwachtingen gebleven van hen, die zijn kwaliteiten als geleerde en botanicus hadden leren waarderen. Brosterhuysen was nu eenmaal in de eerste plaats kunstenaar, hiernaast geleerde, maar als docent heeft hij gefaald. Zijn egocentrische natuur, zijn wereldafzijdigheid, en zijn gebrek aan zelfdiscipline, alle karakterkenmerken, die hem vóór zijn komst in Breda belet hebben in het leven te slagen, zijn hem ook te Breda noodlottig geworden. Maar als stichter en opziener van de Bredase Hortus mag zijn naam met ere genoemd worden, want de wereld der planten behoorde tot een der terreinen, die hem van jongs af aan lief waren, en hieraan heeft hij zich de eerste jaren met zijn volle hart gewijd.

*

Met het overlijden van Brosterhuysen werd het bestaan van de Hortus botanicus niet beëindigd. Dr Johnson nam het toezicht op de Hof tot zijn vertrek naar Engeland in 1653 waar. Kyperus verliet Breda in 1650 in verband met zijn benoeming tot Professor te Leiden, en een medicus-opvolger werd niet benoemd. Maar de hovenier Michiel Coenraets van Bosheyden, die na de dood van Bastiaan Willemsz. van Bersée in 1651 ook nog pedel was geworden ¹¹²), bleef op zijn post. In 1650 en volgende jaren komt men nog geregeld bedragen in de rekeningen tegen voor de aanschaffing van mest, dekstro, baggerslik, hulst enz. ¹¹³). De Hof bleef verzorgd, hoewel hij geen dienst voor het onderwijs deed, en haar karakter moest veranderen door aanplant van vruchtbomen. Maar de 31e Maart 1669 werd aan Van Bosheyden voor het laatst zijn tractement als hovenier uitbetaald, en hem de dienst opgezegd. Dan wordt de Rentmeester geordineerd de condities op te stellen om de Hof, met

al de kruiden en planten daarin aanwezig, in het openbaar aan de meestbiedende te verpachten ¹¹⁴). Tot het laatst blijkt dus de Kruidhof te hebben bestaan, zij het ook niet meer als Hortus medicus, maar met de opheffing der Illustre School werd ook over zijn lot beslist.

AANTEKENINGEN.

- 1) G. van Alphen, De Illustre School te Breda en haar boekerij. Tijdschrift voor Geschiedenis, 64e Jrg., 1951, blz. 277—314.
- 2) D. Langedijk, De Illustre Schole ende Collegium Auriacum te Breda. Taxandria, 1934 en '35.
- 3) De naam luidt oorspronkelijk „Van Brosterhuysen”. Brosterhuysen liet meestal „van” weg, hoewel hij zijn Franse brieven „de Brosterhuysen” tekent. Vaak schrijft hij ook „Brosterhuisen”.
- 4) Prof. J. van Vloten heeft in de Nederlandse Volksalmanak, 1858, blz. 80—97 op de litteraire verdienste van Brosterhuysen gewezen. — J. Ph. van der Kellen wijdt in *Le peintre graveur hollandais et flamand, 1866—'73*, blz. 129 e.v. en 230, waarderende woorden aan zijn etswerk. — F. W. H. Hollstein, *Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts*, Amsterdam z.j., Vol. III., blz. 235—245 reproduceert alle van hem bekende etsen, behalve zijn etsen naar Frans Post (Braziliaanse landschappen). — *Het Nieuw Ned. Biogr. Wbk.*, Dl. II, geeft algemene bijzonderheden over zijn leven, en litteratuur.
- 5) U. B. Leiden, Hug. 37, en bij Van Vloten, l.c. blz. 86 in gemoderniseerde spelling.
- 6) Joh. Brosterhusii Rei Medicae et Graecae linguae Professoris. Oratio inauguralis De Stirpium Laudibus. In: *Inauguratio Illustris Scholae ac illustris collegii Auriaci..... Cum Orationibus solemnibus..... Bredae, Joannis à Waesberge, 1647*, blz. 151—159.
- 7) *Catalogus Plantarum Horti Medici Illustris Scholae Auriacae quae est Bredae, Quibus in ipsa origine instructus est à Joh. Brosterhusio, Botanices et Graecae Ling. Professore. MDCXLVII. Bredae, Ex. Offic: Ioannis à Waesberge, MDCXLVII.*
- 8) Het drukken der 350 exemplaren van de *Catalogus* kostte 30 gld.; de 35 exemplaren op schrijfpapier 2 gld. 10 st. De *Index* eveneens 2 gld. 10 st. Alg. Rijksarch.: Arch. Nassause Domeinen (in het vervolg afgekort tot ARA.-N.D.), Inv. No. 1061, fol. 252 en 253 vo.
- 9) Sir Joseph Banks (1743—1820) schonk zijn rijke bibliotheek aan het Brits Museum, dat hiervoor een speciale zaal bestemde.
- 10) J. A. Worp, De briefwisseling van Constantijn Huygens. In *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, 1911—1916, No. 15, Dl. I; No. 19, Dl. II; No. 21, Dl. III.; No. 24, Dl. IV; No. 28, Dl. V. In het vervolg geciteerd als W. I — V., en briefnummer. Ter controle werden de originele brieven met Worp's transcripties vergeleken.
- 11) U. B. Leiden. Arch. Leidse Universiteit, Volumina inscriptionum, Dl. I, f 267: „Ao 1610. III Junii, minorennis, Joannes Brosterhuysen ann. natus XIV, philologiae studiosus, apud parentes hic habitans”. Ibidem: Recensie-

lijsten Ao 1622 (het enige jaar, dat in deze periode bewaard bleef); Brosterhuysen staat nog steeds ingeschreven, en woonde nog altijd bij zijn vader in.

12) Volgens de Leidse ondertrouw-inschrijving treedt zijn broeder (schoonbroeder?) Lambrecht Boubert als getuige op, voor wie 15 September 1603 Berendt Brosterhuysen van Deventer te Amsterdam borg blijft (Gem. Arch. Amsterdam, Not. Jac. Ghysberti, No. 34, fol. 544 vo). Beiden zijn kooplieden. Lambrecht heet hier Bobbart. Hij werd 16 October 1586 poorter te Amsterdam: „Lambert Bobbert vvt sticht van Munster" (Poorterboek B, fol. 23, en Alg. Familieblad, 27 November 1883).

13) Gem. Arch. Leiden. Quohieren van het Hoofdgeld. Bon 't Wanthuys, 1622. Het gezin van Harman bestond uit: Johan, Dirck, Jacob, Marya en twee dienstboden.

14) De Gemeente-archivaris van Leiden, Mr R. van Royen, heeft zich veel moeite gegeven het testament en de boedelscheiding van Harman Brosterhuysen te vinden, maar te vergeefs. Wel blijkt uit het Register van de 1000e Penning (1621), dat Harman 50 gld. betaalde. De belasting werd geheven naar de waarde van alle bezit, roerend en onroerend goed.

Brosterhuysen was een der hoogstaangeslagenen! Een woord van grote dank is hier op zijn plaats voor de vele informaties, die Mr Van Royen zo vriendelijk was mij te geven.

15) Petrus Pauw, Primitiae Anatomicae de Humani Corporis Ossibus, Leiden, 1615. Praefatio, blz. II. In vertaling: Eveneens als de gelegenheid zich voordoet (drie of soms vier maal per jaar) heb ik nu eens in de weiden, of in de duinen, of in de bossen en wouden, of op moerassige plaatsen aan de studenten de befaamde medische hulpmiddelen getoond.

16) In I. Bodecheer Benningh, Leydse Oorlof-dagen, Amsterdam, 1630, is een gedicht van Brosterhuysen opgenomen: Op de Munt-Goddin van Mr J. Bodecheer Benningh, waaruit zijn geringschatting van geldelijk bezit duidelijk uitkomt.

17) In het Archief der Leidse Universiteit ontbreken voor deze periode de archivalia, die de door Brosterhuysen afgelegde examens zouden moeten vermelden.

18) Jacob van der Burgh (1599—1659) werd Secretaris bij Graaf Ernst van Nassau, en bij Johan Wolphert van Brederode; later was hij Agent der Staten te Luik (1642), en Secretaris der Nederlandse Gevolmachtigden bij de vrede van Munster. Verschillende van zijn gedichten zijn in druk verschenen.

19) George Rataller Doublet (1600—1655) vestigde zich als advocaat te den Haag (1625), en werd in 1640 lid van de Hoge Raad.

20) Johan van Heemskerck (1597—1656) werd advocaat in den Haag (1626), en in 1645 lid van de Hoge Raad. Bekend als schrijver en dichter.

21) J. van Heemskerck, Mengedichten. Amsterdam 1622, Dl. II, blz. 227.

22) J. van Vloten, Jacob van der Burch. De Dietsche Warande, Dl. V, 1860, blz. 218.

23) N. Beets, Alle de Gedichten van Anna Roemers Visscher. Utrecht, 1881, Dl. II, blz. 93.

24) U. B. Leiden, Hug. 37, en W. I. No. 301. J. van der Burch aan Constantijn Huygens, 3 Januari 1626.

25) P. C. Molhuysen, Bronnen tot de Geschiedenis der Leidsche Universiteit. Den Haag, 1916, Dl. II, blz. 81*, No. 475.

26) Huygens moeder was Susanna Hoefnagel. Haar broeder George had

een dochter Susanna, gehuwd met Nicolaes Snouckaert, geboren op Schauburg. Uit dit huwelijk was Maerten geboren, die te Leiden (1618) studeerde, en tot de vriendenkring van Van Heemskerck behoorde. Hij schreef treurspelen.

27) J. A. Worp, De Gedichten van Constantijn Huygens, Dl. II, blz. 88. Het gedicht „Mijn antwoord” is gedateerd: 12 November 1624.

28) U. B. Leiden, Johan van Heemskerck aan A. Colvius, 9 October 1626.

29) U. B. Leiden, Hug. 37, en W. I. No. 253: J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 28 Januari 1625. „Je ne parle qu'en echo, estant demandé seulement; autrement je me tais jusques à crever”. Ibidem, J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 16 Maart 1625, en W. I. No. 256: „Hier 's noch wat voor 't selve gheldt, te weeten een Latijnsch carmen, dat mij mijn vrienden onlancks afgheperst hebben”.

30) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.I. No. 469. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 15 September 1629. Variant op Vergilius: Eclogae VIII, 26: Mopso Nysa datur: quid non speremus amantes?” Toespeling op de verwachte overgave van 's Hertogenbosch.

31) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.I. No. 429. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 3 Februari 1629. Jean de Renou was medicus te Parijs, en heeft enkele pharmaceutische werken nagelaten.

32) Worp, Gedichten, l.c. Dl. III, blz. 100. De toelichtende noten van „Daghwerck” bij 206—212. Dr A. G. H. Bachrach was zo vriendelijk mij hierop attent te maken.

33) Worp, Gedichten, l.c. Dl. III, blz. 101. Noten bij 214 en 215, en blz. 104, noot bij 230.

34) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.I. No. 568. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 7 December 1630. Sprekend over zijn oventje zegt Brosterhuysen: „.....aussi ne m'en suis je servi qu'à distiller, ce qui m'est tres bien rëussy, mesmes jusques à tirer des huilles”.

35) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.I. No. 373. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 7 September 1627. Huygens was 6 April 1627 met Susanna van Baerle gehuwd, en 14 October bracht hij haar in dit huis, dat hij van Jkvr. Margaretha van Mechelen had gekocht.

36) Worp, Gedichten, l.c. Dl. II, blz. 189. Op I. Brosterhuysen, toen hij een altijd bloeiende tuin had ontworpen. Gedateerd: 11 December 1627.

37) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.I. No. 435. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, Februari 1629. The Works of Francis Bacon, coll. by J. Spedding, R. Leslie Ellis and D. Denon Heath, London, 1857, Vol. II, blz. 588: Experiment No. 769.

38) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.I. No. 497. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 6 Maart 1630.

39) D.A. Wittop Koning, De handel in geneesmiddelen te Amsterdam tot omstreeks 1637. Diss. Purmerend, 1942, blz. 68. Dezelfde, De voorgeschiedenis van het Collegium Medicum te Amsterdam. Jbk. Amstelodamum, 1947, blz. 62.

40) Gem. Archief, Amsterdam. Vroedschapsresoluties 15, fol. 175 vo. 24 December 1630. Bijschrift: „Nieuwland bij Swanenburghwal te vercoopen. Kruydttuyn elders geordt”.

41) U.B. Leiden, Hug. 37. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 20 Februari 1631. Dit ontwerp was door een vergissing bij een brief van Brosterhuysen aan Huygens van 6 Februari 1648 gelegd, maar op grond van de papier-soort en het watermerk heeft het zijn juiste plaats herkrege. Het plan

gold dus niet de Bredase, maar de Amsterdamse Hortus.

42) W.I. No. 651. C. Huygens aan C. Barlaeus, 14 Februari 1632. „.....Et quid non amicitiae solum, sed meritis potissime probi doctissimique iuvenum debeamus, expende”. En overweeg, wat wij niet alleen aan de vriendschap, maar aan de verdiensten van de alierbetrouwbaarste en geleerdste der jonge mannen verschuldigd zijn.

43) Hoofds brieven, Dl. II, No. 366, en W.I., No. 654. P. C. Hooft aan C. Huygens, 20 Januari 1632.

44) H. Veendorp and L. G. M. Baas Becking, Hortus academicus Lugduno-Batavus, 1587—1937, Haarlem, 1938, blz. 40.

45) W.I., No. 490. W. Boreel aan C. Huygens, 8 Februari 1630.

46) Hoofds brieven, Dl. II, No. 408, en W.I., No. 735. P. C. Hooft aan C. Huygens, 29 November 1632.

47) Hoofds Brieven, Dl. II, No. 414, en W.I., No. 762. P. C. Hooft aan C. Huygens, 17 Februari 1633.

48) Hoofds Brieven, Dl. II, No. 415, en W.I., No. 769. P. C. Hooft aan C. Huygens, 12 Maart 1633.

49) Hoofds Brieven, Dl. II, No. 416, en W.I., No. 771. C. Huygens aan P. C. Hooft, 14 Maart 1633.

50) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.I., No. 804. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 23 Juli 1633.

51) Hoofds Brieven, Dl. II, No. 437. P. C. Hooft aan Tesselschade, 1 Augustus 1633.

52) Wij kunnen van de bescheiden Brosterhuysen moeilijk verwachten, dat hij een kunstenaar opdracht voor een portret heeft gegeven. Wij moeten de schilder in zijn vriendenkring zoeken, en dan komt Van Campen, ook wat het jaar betreft, het eerst in aanmerking. Ook D. Bailly behoorde in 1624 tot de vrienden van de familie Brosterhuysen.

53) Worp, Gedichten i.c., Dl. II, blz. 297, 298 en 299.

54) Tesselschade woonde te Alkmaar.

55) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.II., No. 2036. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 3 Februari 1639.

56) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.II., No. 2275. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 22 November 1639.

57) W. H. van Seters, De Nederlandse uitgaven van The Man in the Moone. Het Boek, 1953.

58) U.B. Leiden, B.P.L. 885. J. Brosterhuysen aan A. Oyens, 18 Februari 1642. „Mijn handelingh valt cruyppende, daer gheen of weynigh ooren vermaeck in vinden: maer die van 't ambacht stellen 't dapper op een loopen; dat klinckt wonder wel in al de wereldts (dat is in oncundighe) ooren, die gestreeldt werden door ghepronckte gheswinde stuckjens, die sij leeren als de Rave sijn ghen dagh swaegher, en spelen se bij dracht daer toe ophewonden sijnde als een uyrwerck”. Oyens was advocaat bij den Hove van Holland en met Huygens bevriend.

59) A. Loosjes, Constantini Hugeni de Vita propria, Haarlem, 1817, blz. 147:

„Daar 'k mij niet van den wijn als in mijn jeugd onthou:

O, Neen! hem thans voor mij als 's grijsaards melk beschouw,

Somtjids als medicijn, vaak voor den dorst genoten”.

60) Worp, Gedichten, i.c., Dl. III, blz. 279.

61) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.III., No. 2942. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 6 Februari 1642.

- 62) „Het langh draelen wijt hij alleen sijn aengheboren slofficheydt; anders wil hij 't niet verschoont hebben". Dit slaat op de late verzending van het schilderij van Huygens door Brosterhuysen uit naam van Van Campen (W.I., No. 906. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 2 Mey 1634).
- 63) Casparis Barlaei, *Rerum per octennium in Brasilia et alibi nuper gestarum*..... Amstelodami, 1647.
- 64) Brosterhuysen signeert zijn etsen hoogstens met „B". De etsen van de Praedia zijn niet getekend, behalve de eerste met de genoemde titel. Van der Kellen meent, dat hij er niet veel waarde aan scheen te hechten, dat men hem als maker zou kennen. Inderdaad, dit lag volkomen in zijn karakter.
- 65) W.IV., No. 4312. C. Barlaeus aan C. Huygens, 15 April 1646. Barlaeus verheugt zich in de aanstaande benoeming van Brosterhuysen, en vervolgt: „illi penicillum et tabulas ab attentata manu excussisti": Gij hebt hem het penseel en de panelen uit de toegewijde hand geslagen. — Schilderijen van Brosterhuysen zijn niet meer aanwijsbaar, maar zij kwamen voor in de nalatenschap van Willem Nicolaesz. van Campen († 1661). Zie: Bredius, *Kunstlerinventäre*, Dl. IV. blz. 1121 en 1122, Nos. 77, 95, en 104 (een brugje, en tweemaal een klein landschap).
- 66) ARA.-N.D., No. 1061, fol. 58. Commissie voor Joannes Brosterhuysen als Professor Botanices ende vande Grieksche Tale tot Breda. In dato 30 Juni 1646.
- 67) Th. E. van Goor, *Beschrijving der Stadt en Lande van Breda, 's Gravenhage*, 1744, blz. 185.
- 68) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No. 4292. L. G. de Renesse aan C. Huygens, 14 Maart 1646. „Medici hebben wij hier genoeg, ende als maer een Manu-ductie: dr medicine in Botanicis kan bekomen worden; so soude mijns bedunckens twee in de medicine in deze beginselen te veel zijn"
- 69) Joh. Snippendal kreeg volgens zijn aanstelling van 2 Januari 1647 te Amsterdam vrij wonen plus 400 gld. A. Vorstius ontving in 1648 te Leiden 200 gld., en even later 400 gld. boven zijn gewoon salaris als Professor (Veendorp, 1938, l.c. blz. 74). Volgens ARA.-N.D., No. 1061, fol. 46 was het salaris van Brosterhuysen aanvankelijk op 800 gld. gesteld. In de Commissie (ibidem, fol. 58) stond eerst 1000, toen 800, en daarna thien hondert gulden. Men heeft blijkbaar gearzeld bij de toekenning van zijn salaris.
- 70) Huygens is 16 September 1646 te St. Gilles, en 19 September te Bergen op Zoom, van waar hij een brief aan Amalia van Solms schrijft over de verdachtmakingen van zijn vijanden, die hem al sinds Juli door de Wilhem bekend waren (W.IV, No. 4452). Sinds Juli werd Huygens' positie ondermijnd door Van der Lee c.s. (Th. Jorissen, *Constantin Huygens*, Dl. I, Arnhem, 1871, blz. 318 en 324).
- 71) De brief van Edw. Norgate aan Sr Abraham Willms, Breda, 22 September 1646 (Ms. Lansdowne, 1238, Brits Museum) is door Langedijk in extenso gepubliceerd in *Taxandria*, 1935, blz. 128—132.
- 72) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No. 4453. De Wilhem aan C. Huygens, 20 September 1646.
- 73) U.B. Leiden, en W.IV., No. 4458. De Wilhem aan C. Huygens, 26 September 1646.
- 74) Welaan dan, jeugdige studenten, voegt dus bij de overige sieraden van de geest ook deze verrijking van het menselijke leven: beschouwt de prachtige planten, zij zijn de blinkende sterren der aarde, het eerste be-

- zield voortbrengsel van de hoogste Schepper: leert de nuttige krachten er van kennen; en indien dit U behaagt, volgt mij (immers mijn arbeid is aan U gewijd), en ik zal U brengen op aangename plaatsen, in het liefelijke groen der weelderige bossen; wij zullen gaan naar hoge heuvelen, diepe valleien, bloeiende velden, plantenrijke plassen, door mos begroeide bronnen, heldere stromen: alle de gezegende groeiplaatsen der planten; wij zullen deze dan met onze handen beroeren, haar Goddelijke geuren inademen, en de liefelijkheid des Heren ervaren en aanschouwen (letterlijk: „en smaken en zien hoe liefelijk is de Heer” naar Psalm 34 vers 9a).
- 75) ARA.-N.D., No. 1061. Men vindt het ontwerp van dit Reglement op fol. 84. Art. 16 is kort, en luidt: „.....ende de Professor in Botanica (zal) haer (de studenten) de namen, onderscheyt ende crachten der Planten ende Cruyden leeren, die oock gehouden sal sijn Linguam Graecam te profiteren”. Het geciteerde Artikel XVI staat op fol. 93 vo en 94 in Ms. Het gedrukte Reglement is mede aanwezig.
- 76) ARA.-N.D., No. 1218, fol. 231 vo.
- 77) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No. 4481. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 8 November 1646.
- 78) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No. 4752 (in uittreksel). J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 6 Februari 1648.
- 79) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No. 4665 (in uittreksel). J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 12 September 1647.
- 80) Het plan bestond al 3 April 1647, toen Rivet aan Huygens schreef: „Il y aura encore un coin pres du jardin Botanique ou Mons. Bosterheuse (sic) fait estat de planter un petit bocage, pour abbatre le mauvais vent”. (U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No. 4574).
- 81) ARA.-N.D., No. 1219, fol. 224 vo. Ao 1648. „Aen d’Heere Professor Broosterhuysen voor den prijs van eenige boomkens bij den selven gekocht ende geplant in den Medicinalen Hoff als bij quitantie XXV £.
- 82) 24 Februari 1625 en 21 Februari 1633 wordt David Brabandt, Middelburgensis, als Medicus te Leiden ingeschreven. Deze is waarschijnlijk de hier bedoelde.
- 83) Sr Joh. de Dorper Coorne, geboortig van Londen, lid van de Raad van Vlaanderen, werd 25 April 1640 poorter te Middelburg (H. M. Kesteloo, Excerpten der Stadsrekeningen van Middelburg, 1625—1650, Arch. Zeeuwsch Genootschap, VIII, 3, blz. 80).
- 84) Veendorp en Baas Becking, 1938, l.c., blz. 45.
- 85) Joannis Snippendal, Horti Amstelodamensis alphabetico ordine exhibens..... stirpes, Amstelodami, 1646. Brits Museum, Copie in Bibl. Bot. Lab. Amsterdam.
- 86) Henricus Regius, Hortus Academicus Ultrajectinus, Ultrajecti, 1650. Gem. Archief, Utrecht.
- 87) M. A. van Andel, Klassieke Wondermiddelen, Gorinchem, 1928, blz. 187—205.
- 88) Veendorp en Baas Becking, 1938, l.c., blz. 70, 71. Veel dank ben ik aan de Heer Veendorp, Hortulanus van de Leidse Hortus, verschuldigd voor de bereidwillige wijze, waarop hij mij terzijde heeft gestaan bij het overbrengen van de door Brosterhuysen gebruikte Latijnse plantennamen in moderne nomenclatuur.
- 89) ARA.-N.D., No. 737, los blad bij fol. 34: „verhuys-costen ende Rekening van gekofte droogen etc. bedragen seven ende tachtich gul. veertien st. Ibidem No. 1061, 10 Mei 1651 fol. 196. Nu valt bij de boeking der

onkosten de specificatie anders uit: 70 gld. transport, 150 gld. $\frac{3}{4}$ jaar huishuur, en onkosten voor Zaden, Potten, Bollen etc. 65 gld., te samen 285 gld. Deze 285 gld. werden eerst in 1650 aan de weduwe van Brosterhuysen uitbetaald (Ibidem, No. 1221, fol. 203)!

90) ARA.-N.D., No. 1219, fol. 225 vo en 226. De droogen kosten XVII f en XIV sch.

91) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No 4751. A Rivet aan C. Huygens en J. Heenvliet, 4 Februari 1648.

92) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No 4767. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 2 Maart 1648.

93) M. A. Nauwelaerts, De oude Latijnse School te Breda, 1945, blz. 52. — J. B. Kan, Geschiedenis van het Erasmiaansch Gymnasium, Rotterdam, 1876, blz. 58.

94) Inauguratio, 1647, l.c., p. 160—167.

95) Van Alphen, 1951, l.c., blz. 289. Men leze hier het dagprogramma van Huygens' zoon Lodewijk, volgens een schrijven van Van Renesse aan Huygens van 16 Januari 1647.

96) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No 4497. L.G. van Renesse aan C. Huygens, 13 December 1646.

97) ARA.-N.D., No 1221, fol. 205.

98) ARA.-N.D., No. 1225, fol. 251 vo. Hierop wijst ook het verzoek van de Wed. Brosterhuysen voor „de bewooning van het Huys inden Hoff van de Illustre Schole”, waarop 15 Augustus 1653 afwijzend beschikt werd (Ibidem, No 1061, fol. 240).

99) Eglise Wallonne, Leiden: Reçu membre de l'Eglise de Leide à Pentecôte 1618, à Brosterhuizen, Johannes, par témoignage de l'Eglise des flamengo”.

100) ARA.-N.D., No. 1222, fol. 228. Leverantie van mest, „als bij billet geattesteert bij D. Jonson, als toesicht hebbende op den selven hoff nae d'affsterven van D. Brosterhuysen.

101) W.IV, No. 4526. J. Ogle aan C. Huygens, 21 Januari (1647). „De omgang met Dr Johnson, den Heer Pell en andere geleerden zouden mij bijna tot een wijsgeer maken.....”.

102) Kon. Huisarch., Den Haag, en W.IV., No 4755. C. Huygens aan A. Rivet, 13 Februari 1648.

103) Arch. der Herv. Gem. te Breda. Notulenboek van de Kerkeraad: 4, 7, 14, 21 en 28 Maart 1648. De Heer A. Hallema te Breda was zo vriendelijk deze notulen voor mij te copieëren.

104) Gem. Arch. Breda. Reg. 40, fol. 58, 7 Maart 1648: „De Heer Professor Joannes Broosterhuysen, Professor botanices et Graecae Linguae en Emilia de Rhoda, wed. Johan de Wit”. Ten tweede male weduwe geworden, richtte zij twee requesten aan Raden en Rekenmeesters van Zijne Hoogheid om een jaar tractement van gratie te verkrijgen (15 Augustus en 19 November 1653), en noemt zij zich volgens deze copie Amalia Roode (ARA.-N.D., No 1061, fol. 240 en fol. 243, 244).

105) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.IV., No. 4795. A. Rivet aan C. Huygens, 28 Maart 1648.

106) Kon. Huisarch., Den Haag, en W.IV., No. 4792 (gedeeltelijk). C. Huygens aan A. Rivet, 23 Maart 1648.

107) Emilia de Rhoda zegt in haar tweede request (noot 104), dat Brosterhuysen in 1648 een rekening van onkosten vergoed heeft gekregen, maar dat hij na het inleveren van deze rekening nieuwe voorschotten

heeft gedaan „met den publiquen tuyn van rare ende uytgesoghte kruyden te voorsien”. Dit zou op activiteit in de jaren 1648 en '49 kunnen wijzen.

108) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.V., No 5053. J. Brosterhuysen aan C. Huygens, 5 Augustus 1650. Marya Brosterhuysen was eerst gehuwd geweest met Johan van Schilperoort, broeder van de genoemde, en later met Antoni Aukema.

109) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.V., No. 5065. A. Rivet aan C. Huygens, 13 September 1650.

110) Gem. Arch. Breda. Rek. Grote Kerk, Breda 1649/50, fol. 52. Er werd 16 gld. kerkrecht betaald. Zijn vrouw overleed 25 September 1672, en werd 28 September d.v. in de Grote Kerk te Breda begraven. Er werd 8 gld. kerkrecht betaald, en waarschijnlijk werd zij dus niet op het Hoogkoor begraven. (Ibidem, 1671/72, fol. 53 vo).

111) U.B. Leiden, Hug. 37, en W.V., No. 5067. A. Rivet aan C. Huygens, geen plaats of datum. Vertaling: Hij stak tot over de oren in de schuld. Van alle kanten komen de schuldeisers, en zijn niet al te rijke bibliotheek is voor 1000 gld. verpand. Niets is voor zijn vrouw verloren gegaan, die alleen dit bezit, dat zij door onze bemoeienis van bijzit wettige echtgenote is geworden.

Het is niet verwonderlijk, dat Brosterhuysen, die al met schuld te Breda kwam (vermoedelijk hielp hem Van Campen), geen kans zag in vier jaar zijn schuld af te doen. De uitbetaling der tractementen vond onregelmatig plaats, en de 285 gld. voorschot werd eerst na zijn dood aan de weduwe uitbetaald (noot 89).

112) ARA.-N.D., No. 1224, fol. 219.

113) ARA.-N.D., No. 1225 e.v.

114) ARA.-N.D., No. 1061, fol. 366, 31 Maart 1669.